

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»
Кафедра аграрного, земельного та екологічного права

Серія «Навчально-методичні посібники
кафедри аграрного, земельного та екологічного права
Національного університету “Одеська юридична академія”»
Заснована у 2017 році

**«АГРАРНЕ ПРАВО»:
Програма та плани
семінарських (практичних) занять з курсу**

Для студентів усіх факультетів та форм навчання
за спеціальністю 081 «Право»

Навчально-методичний посібник

Видавництво
«Юридика»
2023

Розробники та укладачі:

Д.ю.н., проф. Х.А. Григор'єва (ORCID ID: 0000-0001-7659-2178),
Д.ю.н., проф. Т.Є. Харитоновна (ORCID ID: 0000-0002-7998-5089),
К.ю.н., доц. А.Й. Годованюк (ORCID ID: 0000-0002-2577-1683),
К.ю.н. М.М. Заверюха (ORCID ID: 0000-0002-3111-1921),
К.ю.н., доц. Л.А. Канівець (ORCID ID: 0000-0002-8866-4527),
К.ю.н., доц. К.М. Караханян (ORCID ID: 0000-0003-4927-4558),
К.ю.н., доц. Є.О. Платонова (ORCID ID: 0000-0002-5688-7857)

Рецензенти:

Н.В. Карпінська – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінального права та процесу Волинського національного університету імені Лесі Українки;

Т.В. Курман – докторка юридичних наук, професорка, в. о. завідувачки кафедри земельного та аграрного права Національного університету імені Ярослава Мудрого

Відповідальні за випуск:

Харитоновна Т. Є. – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри аграрного, земельного права та екологічного права НУ «ОЮА»;

Григор'єва Х.А. – доктор юридичних наук, професор кафедри аграрного, земельного та екологічного права НУ «ОЮА»

*Затверджено на засіданні кафедри аграрного,
земельного та екологічного права*

*Національного університету «Одеська юридична академія»
(протокол № 5 від 24 січня 2023 року)*

*Рекомендовано до друку рішенням
навчально-методичної ради університету
(протокол № 3 від 16 лютого 2023 року)*

А25 **Аграрне право:** програма та плани семінарських (практичних) занять для студентів усіх факультетів та форм навчання за спеціальністю 081 «Право»: навчально-методичний посібник / д.ю.н., проф. Х.А. Григор'єва, д.ю.н., проф. Т.Є. Харитоновна та ін.; Національний університет «Одеська юридична академія». – Одеса: Видавництво «Юридика», 2023. – 92 с. – (Серія «Навчально-методичні посібники кафедри аграрного, земельного та екологічного права Національного університету «Одеська юридична академія»).

ISBN 978-617-8263-46-1

У навчально-методичному посібнику зібрані необхідні розробки щодо викладання здобувачам вищої освіти курсу «Аграрне право» – однієї з важливих навчальних дисциплін професійної підготовки фахівців із права. Запропоновані методичні розробки враховують особливості правовідносин у сільському господарстві та спрямовані на всебічну підготовку фахівців із права для ефективної роботи в цій сфері.

УДК 349.42(075.8)

1. ВСТУП ДО НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	4
1.1. Анотація (опис) навчальної дисципліни	4
1.2. Мета і завдання навчальної дисципліни	4
1.3. Форми і методи викладання навчальної дисципліни	5
1.4. Форми контролю знань	6
1.5. Співвідношення із іншими навчальними дисциплінами	7
2. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН І РОЗРАХУНКОВИЙ ОБСЯГ НАВЧАЛЬНОГО ЧАСУ НА ВИКЛАДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	9
3. ЛЕКЦІЙНИЙ ТЕМАТИЧНИЙ ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	10
4. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ТА ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО СЕМІНАРСЬКИХ (ПРАКТИЧНИХ) ЗАНЯТЬ	47
4.1. Загальні методичні рекомендації щодо підготовки до семінарських (практичних) занять	47
4.2. Плани практичних занять з навчальної дисципліни	49
5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ	80
6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ ЗНАТЬ ТА ВМІНЬ	89
6.1. Питання для підсумкового контролю	89
6.2. Виконання завдань підсумкового контролю	91

1. ВСТУП ДО НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

1.1. Анотація (опис) навчальної дисципліни

Дисципліна присвячена вивченню особливостей правового регулювання відносин у сфері сільського господарства, зокрема: розкриттю специфіки аграрних правовідносин; вивченню юридичних особливостей використання земельних та інших природних ресурсів в агробізнесі; аналізу системи державної підтримки сільського господарства та системи державного управління у цій сфері; аналізу правового забезпечення агробізнесу у сфері рослинництва, тваринництва і рибництва; виявленню специфіки договірного забезпечення агробізнесу; розкриттю юридичного забезпечення сфери обслуговування агробізнесу тощо. Зміст дисципліни має яскраво виражене практичне спрямування, адже будується на матеріалах господарської та судової практики, включає вітчизняний, іноземний та міжнародний досвід. Викладання навчальної дисципліни відображає концептуальні положення подальшого розвитку законодавства у сфері сільського господарства з урахуванням сучасних наукових досліджень. У навчальному курсі багато уваги приділяється науково-теоретичним питанням юридичного супроводу сучасного агробізнесу, наданню роз'яснення щодо розуміння змісту тих чи інших понять і категорій, формуванню цінностей професійного юриста, що забезпечують впровадження принципів сталого розвитку, забезпечення прав людини та подальшої розбудови правової держави. Значна кількість практичних завдань, передбачена під час проходження курсу, дозволяє сформувати, тренувати та закріпити знання щодо особливостей правового забезпечення агробізнесу. Опанування курсом формує стійкі практичні навички та якісно готує до діяльності у сфері правового супроводу агробізнесу.

1.2. Мета і завдання навчальної дисципліни

Метою навчальної дисципліни є набуття здобувачами вищої світи здатності розв'язувати складні задачі та проблеми з питань

правотворчості і правозастосування у сфері правового забезпечення агробізнесу.

За результатами вивчення навчальної дисципліни здобувач має знати: теоретичні та прикладні засади якісного та комплексного аналізу практичних ситуацій, основ та технологій ефективного вирішування юридичних ситуацій у сфері сільського господарства.

За результатами вивчення навчальної дисципліни здобувач має вміти: здійснювати ефективне правове забезпечення використання інновацій, ресурсів, мінімізації ризиків, застосовувати сучасні моделі, підходи та технології юридичного супроводу агробізнесу; уміти розробляти правоозагосовчі, нормативні, програмні та договірні документи щодо правового забезпечення специфічної сільськогосподарської діяльності, використовуючи системний аналіз і комплексний підхід, а також методи командної роботи; представляти інтереси підприємств агробізнесу та презентувати для фахівців і широкого загалу результати їх діяльності.

1.3. Форми і методи викладання навчальної дисципліни

Формами і методами викладання навчальної дисципліни є: читання лекційного курсу, проведення семінарських (практичних) занять викладачами, виконання здобувачами самостійної роботи за відповідними темами та обсягами, визначеними викладачами навчальної дисципліни, а також проведення індивідуальних та групових консультацій з академічними та окремими групами здобувачів.

Лекційний курс охоплює науково актуальні проблеми і практично значущі питання. У зв'язку з цим звертаємо увагу на те, що лекції читаються за всіма темами і з усіх питань тематики програми навчальної дисципліни, що дозволяє найбільш ефективно використати лекційний інформаційний ресурс. У програму курсу також входять запрошення практичних працівників зі сфери управління для ознайомлення із власним практичним досвідом.

Семінарські та практичні заняття – одна з основних форм навчання при викладанні курсу «Аграрне право». Їх мета полягає у засвоєнні теоретичних положень і відпрацюванні управлінських

навичок шляхом розв'язання задач для вирішення конкретних питань, що виникають на практиці.

Самостійна робота здобувачів є засобом оволодіння навчальним матеріалом, яка охоплює підготовку до семінарських (практичних) занять шляхом виконання індивідуальних завдань (розв'язання конкретних задач) поза аудиторними заняттями. В організації самостійної роботи дійову допомогу здобувачам можуть надати індивідуальні та групові консультації. Окрім цього, самостійна робота здобувачів з вивчення окремих тем і питань програми є формою заповнення дефіциту часу на аудиторні заняття. Найбільш ефективними і результативними видами самостійної роботи є написання творчих робіт (наукових доповідей, есе), вирішення практичних завдань (кейсів), виконання командних та індивідуальних творчих завдань, з яких здобувачі мають звітувати у встановленому порядку для отримання відповідної суми балів.

1.4. Форми контролю знань

Передбачені такі форми контролю знань здобувачів: проведення усного опитування, виконання контрольних робіт, заповнення тестових завдань. Контроль за успішністю оволодіння знаннями з навчальної дисципліни здійснюється у формі поточного та підсумкового контролю.

Поточний контроль здійснюється під час проведення семінарських занять і має на меті перевірку рівня підготовленості здобувачів до виконання конкретної роботи. При поточному контролі оцінці підлягають: рівень теоретичних знань та вміння працювати з навчально-науковою літературою; знання правової термінології; здатність до виконання індивідуальних та командних завдань; обґрунтування висновків, а також ступінь самостійності та повнота вирішення практичних завдань і аналіз наданих матеріалів; активність та систематичність роботи під час проведення аудиторних занять; результати виконання домашніх завдань, тестів, експрес-опитувань тощо. Формами проведення поточного контролю є: усне опитування здобувачів, вирішення ними практичних завдань, заповнення тестових форм тощо. З метою підтримки зацікавленості здобувачів у навчанні та розвитку здібностей може бути передбачено виконання індивідуальних завдань для кожного студента.

Проміжний контроль проводиться після вивчення окремих тем або блоку відповідної тематики з метою з'ясування ступеня засвоєння здобувачами відповідного об'єму опрацьованого та вивченого матеріалу і подальшої оцінки рівня отриманих знань. Форми проведення проміжного контролю є: виконання контрольних робіт, проведення колоквиумів з окремих тем навчальної дисципліни і тестування знань. Тестування знань здобувачів проводиться за завданнями, що видаються викладачем кафедри. Передбачається виконання різних видів тестів – із ранжуванням за складністю та типами формулювань.

Формою підсумкового контролю знань здобувачів є: проведення заліку. Здобувачі, які успішно отримали залік, вважаються такими, що виконали навчальний план із зазначеної навчальної дисципліни.

1.5. Співвідношення із іншими навчальними дисциплінами

Міжпредметні зв'язки сприяють успішному оволодінню навчальною дисципліною. Дисципліна «Аграрне право» тісно пов'язана з такими навчальними дисциплінами як «Земельне право», «Екологічне право», та іншими навчальними дисциплінами. Отже, викладання курсу «Аграрне право» має відбуватися з урахуванням засадничих положень і сучасних досягнень зазначених галузей юридичних наук.

Кваліфікаційна характеристика навчальної дисципліни: напрям підготовки та спеціальність – «Право»; рівень вищої освіти (освітньо-кваліфікаційний рівень) – бакалавр; період викладання – 4/6 семестр для студентів денної та заочної форми навчання.

Джерельна база навчальної дисципліни є досить різноманітною. Юридична діяльність у сфері сільського господарства невід'ємно пов'язана із ретельним вивченням та використанням сучасного законодавства, що регулює аграрні відносини. У цьому навчально-методичному виданні вказано найбільш важливі нормативні акти, які необхідні для якісної підготовки здобувачів. Окрім цього специфічною особливістю курсу є активне використання міжнародно-правових документів (наприклад, Угоди про асоціацію з ЄС, Угоди в рамках СОТ та інші), адже вони містять важливі орієнтири та принципові засади правового

регулювання у сфері сільського господарства. Окрім навчальних матеріалів юридичного спрямування джерельна база навчальної дисципліни включає також й інші джерела, що якісно доповнюють підготовку. Саме тому здобувачам не слід обмежуватися лише ознайомленням із навчально-науковою літературою з права, а й варто звертатися до наукових досліджень економічного, природничого та соціально-філософського спрямування за рекомендаціями викладачів, які ведуть заняття з навчальної дисципліни.

2. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН І РОЗРАХУНКОВИЙ ОБСЯГ НАВЧАЛЬНОГО ЧАСУ НА ВИКЛАДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

№ з/п	Тема	Лекційні заняття (14 год)	Практичні заняття (16 год)	Самостійна робота (60 год)
1	Агробізнес у сучасній Україні: юридичні проблеми та перспективи	2	2	8
2	Правові особливості використання земельних та інших природних ресурсів в агробізнесі	2	2	12
3	Держава і агробізнес: правові грані взаємодії	2	2	8
4	Особливості правового забезпечення агробізнесу у сфері рослинництва	2	2	8
5	Особливості правового забезпечення агробізнесу у сфері тваринництва і рибництва	2	2	8
6	Договірне забезпечення агробізнесу	2	2	8
7	Правове забезпечення сфери обслуговування агробізнесу	2	4	8

3. ЛЕКЦІЙНИЙ ТЕМАТИЧНИЙ ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. АГРОБІЗНЕС У СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ: ЮРИДИЧНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

1. Поняття та класифікація сучасного агробізнесу в Україні
2. Законодавчі засади функціонування агробізнесу
3. Принципи правового регулювання агробізнесу в Україні
4. Об'єкти аграрних правовідносин
5. Особливості правового статусу специфічних суб'єктів агробізнесу (фермерське господарство, сільськогосподарський кооператив, агрохолдинг, державні аграрні підприємства)

Основні положення теми та методичні рекомендації

Незважаючи на наявність цілого комплексу проблем економічного, соціального та політичного характеру, сільське господарство України стрімко розвивається. Однак поряд зі зростанням виробництва, збільшенням експорту, валютної виручки та податкових надходжень загострюються питання посилення екологічної складової аграрного бізнесу, підвищення його соціальної відповідальності, інноваційності, безпечності, конкурентоспроможності на внутрішньому та зовнішньому ринках¹. Усі ці аспекти мають єдиний знаменник у площині формування продуманої системи законодавчого забезпечення сільськогосподарської діяльності.

Відповідно до Національної доповіді «Цілі сталого розвитку – Україна» (2017) було проголошено стратегічний курс нашої держави на шляху до сталого розвитку. Важливість сільського господарства у цьому процесі надзвичайно висока, оскільки саме сільське господарство виступає одночасно джерелом продовольства, сферою зайнятості мільйонів українців, найбільшою галуззю економіки держави, яка стабільно демонструє зростання та надає близько половини загальної валютної виручки.

¹ Григор'єва Х.А. Концептуальні засади правового регулювання державної підтримки сільського господарства в Україні : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.06. Одеса, 2020. 40 с.

Відповідно до Цілі 2 «Подолання голоду, розвиток сільського господарства» у вказаній доповіді зазначається, що «агропромисловий комплекс України нині є провідною ланкою національної економіки, що значною мірою визначає соціально-економічний розвиток, формуючи 14 % валової доданої вартості та понад 40 % експорту країни. Наразі аграрний сектор є чи не єдиним локомотивом української економіки. Майже 90 % потреб у продовольстві населення країни (у межах своєї купівельної спроможності) задовольняє за рахунок продукції вітчизняного виробництва. Українська аграрна продукція відома майже у 200 країнах світу. Вона посідає провідні позиції на глобальних ринках за обсягами експорту, а саме: олія соняшникова – 1-ше місце, кукурудза, насіння олійних культур – 3-тє місце, ячмінь – 4-тє місце, пшениця – 6-тє місце тощо. Водночас подальше входження до світового економічного простору, посилення процесів глобалізації та лібералізації торгівлі потребує адаптації до умов, що постійно змінюються, а відповідно – подальшого вдосконалення аграрної політики. Основними проблемами розвитку аграрного сектору економіки є такі: 1) скорочення чисельності населення, яке проживає в сільській місцевості, в цілому та зайнятих у сільськогосподарському виробництві (співвідношення між міським та сільським населенням України змінилося від 67:33 у 2000 році до 69:31 у 2015 році; загалом чисельність сільського населення за цей період скоротилася на 17,6 % (2,8 млн осіб)); 2) низький рівень продуктивності праці, що зумовлюється зношеними виробничими фондами, використанням застарілих технологій, недостатньо розвиненою інфраструктурою сільської місцевості (у 2015 році продуктивність праці у сільськогосподарських підприємствах склала у розрахунку на одного працюючого 8,7 тис. дол. США, у той час як цей показник у Польщі становить близько 50 тис. дол. США; ступінь зносу основних засобів у сільському господарстві у 2015 році оцінюється у 40 %); 3) нестабільність конкурентних позицій вітчизняної сільськогосподарської продукції на зовнішніх ринках через незавершеність процесів адаптації до європейських вимог щодо якості та безпечності харчових продуктів, внаслідок чого частка експорту продукції харчової промисловості менша за частку

експорту сільгоспсировини (у 2015 році частка продукції харчової промисловості та переробки сільськогосподарської сировини в експорті груп 1–24 УКТЗЕД становила лише 38,3 %, а питома вага підприємств, на яких було запроваджено систему аналізу небезпечних факторів та контролю у критичних точках (за даними Hazard Analysis and Critical Control Points) – лише 20 % від їх загальної кількості); 4) відсутність у сільськогосподарських товаровиробників мотивації до дотримання агроекологічних вимог; 5) непоінформованість значної частини сільськогосподарських товаровиробників про кон'юнктуру ринків та умови ведення бізнесу в галузі; 6) незавершеність земельної реформи»².

Подолання вказаних проблем розвитку сільського господарства та досягнення запланованих показників сталого розвитку за ЦСР 2 вимагає стабільного, продуманого, професійного правового супроводу агробізнесу.

Принципи правового забезпечення агробізнесу – це встановлені вихідні засади, основні, визначальні ідеї, які лежать в основі правового регулювання сільськогосподарської діяльності. Усі принципи аграрного права класифікуються на загальні та спеціальні. До загальних відносяться конституційні принципи: гарантування права власності Українського народу на землю, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України (ст. 13); гарантування права власності (ст. 41); гарантування права на підприємницьку діяльність (ст. 42). У Господарському кодексі України закріплені загальні принципи господарювання, у тому числі у сільському господарстві, серед яких перераховані такі: забезпечення економічної багатоманітності та рівний захист державою усіх суб'єктів господарювання; свобода підприємницької діяльності у межах, визначених законом; вільний рух капіталів, товарів та послуг на території України; обмеження державного регулювання економічних процесів у зв'язку з необхідністю забезпечення соціальної спрямованості економіки, добросовісної конкуренції у підприємстві, екологічного захисту населення, захисту прав споживачів

² Національна доповідь «Цілі сталого розвитку: Україна» (2017). URL: http://un.org.ua/images/SDGs_NationalReportUA_Web_1.pdf (дата звернення: 10.10.2020)

та безпеки суспільства і держави; захист національного товаровиробника; заборона незаконного втручання органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб у господарські відносини.

Серед спеціальних принципів можна виділити наступні: дотримання концептуальних засад сталого розвитку; стратегічне планування; системність та комплексність; підтримання продовольчої безпеки; аграрний протекціонізм.

У широкому розумінні агробізнес – це врегульована переважно нормами аграрного та суміжних з ним галузей права система суспільних відносин, що виникають, реалізуються та припиняються у межах єдиного аграрного ланцюга, ланками якого є створення аграрної інновації, виробництво сільськогосподарської продукції, її переробка, зберігання, реалізація, а також логістичне, матеріально-технічне, інформаційно-освітнє забезпечення діяльності його суб'єктів.

Агробізнес у вузькому розумінні являє собою самостійну структурно-системну діяльність на власний ризик у агровиробничій, агроінноваційній, агрологістичній, інформаційно-освітній сферах з метою отримання прибутку, яка здійснюється у межах єдиного аграрного ланцюга або може функціонувати окремо від нього.

Категорії агробізнесу притаманні такі ознаки: 1) агробізнес здійснюється спеціальним суб'єктом, основним видом діяльності якого є сільськогосподарська діяльність; 2) здійснення агробізнесу передбачає наявність особливих активів (земельна ділянка, матеріально-технічне обладнання, водні та інші ресурси тощо); 3) його сутність становить аграрна підприємницька діяльність; 4) він виступає складною системою правових зв'язків у вигляді правовідносин із аграрного інноваційного винахідництва, виробництва, переробки, реалізації сільськогосподарської продукції та підтримки розвитку села; 5) спрямовується на виробництво, реалізацію сільськогосподарської продукції та виконання послуг у сфері сільськогосподарського виробництва; 6) між суб'єктами агробізнесу виникають правовідносини у межах аграрного ланцюга; 7) мета агробізнесу полягає в отриманні прибутку, задоволенні потреб споживачів сільськогосподарської продукції з урахуванням розвитку сільської місцевості, підтримки продовольчої

безпеки; 8) агробізнес обов'язково передбачає наявність організаційного (аграрний менеджмент) та матеріально-технічного забезпечення (сільськогосподарська техніка, пально-мастильні матеріали, насіння, добрива тощо); 9) відносини агробізнесу регулюються нормами аграрного права та суміжних галузей права.

Суб'єкти агробізнесу – це особи, які мають ознаки індивідуалізації, відповідні матеріальні потужності, спеціальну правосуб'єктність і можливість здійснення господарювання у межах кожної ланки аграрного ланцюга та у сфері сільськогосподарського виробництва, його матеріально-технічного, організаційно-інформаційного забезпечення, реалізації продукції чи послуг сільськогосподарського виробництва на внутрішньому та зовнішньому аграрному ринку з метою отримання прибутку³.

Особливістю цієї теми, яку слід враховувати під час підготовки, є значний міжгалузевий аспект. Для повноцінного оволодіння матеріалом, для глибокого розуміння теми необхідним є ознайомлення не лише з літературою безпосереднього юридичного спрямування, вкрай важливим є опрацювання джерел аграрно-економічного та аграрно-екологічного характеру. Саме комплексне вивчення першої теми курсу забезпечить усебічну підготовку необхідного теоретичного, методологічного та практичного базису для подальшого успішного засвоєння навчальної дисципліни.

Тема 2. ПРАВОВІ ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ТА ІНШИХ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ В АГРОБІЗНЕСІ

1. Земля сільськогосподарського призначення у ринковому обороті: нові правові умови
2. Особливості орендного землекористування в агробізнесі
3. Правові особливості здійснення меліоративних заходів у агробізнесі
4. Правові засади використання водних ресурсів для здійснення агробізнесу

³ Корнієнко Г.С. Теоретико-правові засади становлення та розвитку агробізнесу в Україні : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.06. Харків, 2021. 40 с.

5. Правові особливості використання лісових ресурсів та ресурсів рослинного світу для потреб агробізнесу

6. Правова специфіка використання надр у агробізнесі

Основні положення теми та методичні рекомендації

Земельний банк – це сукупність прав власності й користування (оренда, сервітут, емфітевзис і суперфіцій) на землю, які належать агровиробнику й надають йому можливість обробляти такі землі й збирати врожай.

Землями сільськогосподарського призначення визнаються землі, надані для виробництва сільськогосподарської продукції, здійснення сільськогосподарської науково-дослідної та навчальної діяльності, розміщення відповідної виробничої інфраструктури, у тому числі інфраструктури оптових ринків сільськогосподарської продукції, або призначені для цих цілей.

До земель сільськогосподарського призначення належать: а) сільськогосподарські угіддя (рілля, багаторічні насадження, сіножаті, пасовища та перелоги); б) несільськогосподарські угіддя (господарські шляхи і прогони, полезахисні лісові смуги та інші захисні насадження, крім тих, що віднесені до земель інших категорій, землі під господарськими будівлями і дворами, землі під інфраструктурою оптових ринків сільськогосподарської продукції, землі під об'єктами виробництва біометану, які є складовими комплексів з виробництва, переробки та зберігання сільськогосподарської продукції, землі тимчасової консервації тощо).

Відповідно до ст. 65 Водного кодексу України користування водами для потреб сільського господарства здійснюється у порядку як загального, так і спеціального водокористування. Під час зрошення земель сільськогосподарського призначення водокористувачі зобов'язані здійснювати заходи щодо попередження підтоплення, заболочення, засолення та забруднення цих земель. Якість води, що використовується для зрошення земель сільськогосподарського призначення, повинна відповідати встановленим нормативам. Зрошення сільськогосподарських угідь стічними водами може бути дозволено обласними, Київською, Севастопольською міськими державними адміністраціями, органом виконавчої влади АРК з питань охорони навколишнього природного середовища

за погодженням з центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері санітарного та епідемічного благополуччя населення, і центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері ветеринарної медицини. Зрошення сільськогосподарських угідь та скидання дренажних вод у водні об'єкти здійснюються на підставі дозволу на спеціальне водокористування, який видається власнику зрошуваних угідь у встановленому законом порядку. Під час осушення земель сільськогосподарського призначення повинні здійснюватися заходи щодо запобігання деградації та вітрової ерозії цих земель, а також погіршення стану водних об'єктів.

За загальним правилом, землевласники і землекористувачі в межах наданих їм земельних ділянок мають право без спеціальних дозволів та гірничого відводу видобувати корисні копалини місцевого значення і торф загальною глибиною розробки до двох метрів, а також підземні води (крім мінеральних) для всіх потреб, крім виробництва фасованої питної води, за умови, що обсяг видобування підземних вод із кожного з водозаборів не перевищує 300 кубічних метрів на добу. Землевласники і землекористувачі, які є сільськогосподарськими товаровиробниками, частка сільськогосподарського товаровиробництва яких за попередній податковий (звітний) рік дорівнює або перевищує 75 відсотків, крім випадків, передбачених ч. 1 ст. 23 Кодексу законів про надра, в межах наданих їм земельних ділянок мають право без спеціальних дозволів та гірничого відводу видобувати підземні води (крім мінеральних) для сільськогосподарських, виробничих, а також власних господарсько-побутових потреб.

Використання лісових ресурсів у сільському господарстві є одним із способів забезпечення збалансованого розвитку агроландшафтів та підвищення урожайності сільськогосподарських культур. Однією з форм використання лісових ресурсів у сільському господарстві є використання корисних властивостей лісів для культурно-оздоровчих, рекреаційних, спортивних, туристичних і освітньо-виховних цілей та проведення науково-дослідних робіт здійснюється з урахуванням вимог щодо збереження лісового середовища та природних ландшафтів, з дотриманням правил архітектурного планування приміських зон і санітарних вимог.

На сьогодні це питання набуває особливої актуальності з огляду на закріплення за особистими селянськими господарствами права надавати послуги з використанням майна особистого селянського господарства, в тому числі і у сфері сільського зеленого туризму⁴.

Тема 3. ДЕРЖАВА І АГРОБІЗНЕС: ПРАВОВІ ГРАНІ ВЗАЄМОДІЇ

1. Правові принципи взаємодії держави і агробізнесу
2. Система органів державної влади, що регулюють відносини у сільському господарстві
3. Правове забезпечення державної підтримки агробізнесу:
 - 3.1. Податкова підтримка
 - 3.2. Кредитна підтримка
 - 3.3. Фінансова підтримка
 - 3.4. Страхова підтримка
 - 3.5. Лізингова підтримка
 - 3.6. Підтримка сімейних фермерських господарств
 - 3.7. Інші види підтримки

Основні положення теми та методичні рекомендації

Систему органів державного регулювання сільського господарства складають: державні органи, які здійснюють законодавче та програмне забезпечення розвитку сільського господарства України; державні органи та органи місцевого самоврядування, які здійснюють безпосередньо заходи державного регулювання, тобто наділені виконавчо-розпорядчими функціями; державні органи, які здійснюють контроль та нагляд за дотриманням законодавства в сфері сільського господарства, тобто наділені контрольно-наглядовими функціями. Відповідно до Конституції України єдиним органом законодавчої влади в Україні є парламент – Верховна Рада України. Саме цим органом приймаються основоположні засади регулювання аграрних правовідносин

⁴ Сюйва І.С. Роль та значення лісових ресурсів у сільському господарстві України: правові питання. *Право і громадянське суспільство*. 2016. URL: <http://lcslaw.knu.ua/index.php/arkhiv-nomeriv/4-12-2015/item/252-rol-ta-znachennya-lisovykh-resursiv-u-silskomu-hospodarstvi-ukrayiny-pravovi-pytannya-siuiva-i-s>

та програми розвитку сільського господарства. Загальні повноваження щодо регулювання аграрних правовідносин покладені також на Президента України. Систему виконавчих органів загальної компетенції, що регулюють відносини в сільському господарстві, очолює Кабінет Міністрів України.

Довгий час – з початку незалежності України – питаннями управління сільським господарством опікувалося спеціальне міністерство. За цей час кілька разів змінювалися його назва, функції та компетенція: наприклад, було Міністерство сільського господарства і продовольства України, Міністерство агропромислового комплексу України, Міністерство аграрної політики України, Міністерство аграрної політики та продовольства України. Уперше за тридцять років незалежності у 2019 році аграрний сектор залишився без профільного міністерства – замість нього проблемами сільського господарства опікувалося Мінекономіки. Метою об'єднання Міністерства економічного розвитку і торгівлі з Мінагрополітики було досягнення певного синергетичного ефекту в результаті об'єднання функцій державного управління у різних сферах суспільного життя. Водночас важливою складовою реалізації державної аграрної політики є розвиток сільських територій, охорона навколишнього природного середовища та забезпечення раціонального природокористування у сільському господарстві. При цьому існування окремого центрального органу державної виконавчої влади, відповідального за формування та реалізацію державної аграрної політики, є, безперечним фактором організації належного рівня публічного управління цією важливою сферою суспільного життя. Це добре усвідомлюють й інші країни. Наприклад, одним із найбільш активних американських органів державного регулювання в аграрній сфері є Міністерство сільського господарства США, створене понад 100 років тому та функціонуюче донині.

Проблема відсутності профільного органу управління у сфері сільського господарства гостро відчувалася, саме тому вже через рік його роботу відновили. Важливість такого органу найбільш яскраво проявляється в аналізі його управлінського статусу та функціонального значення. Відповідно до свого положення Мінагрополітики є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує: 1) формування та реалізацію

державної аграрної політики, державної політики у сферах сільського господарства та з питань продовольчої безпеки держави, охорони прав на сорти рослин, тваринництва; 2) формування та реалізацію державної політики у сферах рибного господарства та рибної промисловості, охорони, використання та відтворення водних біоресурсів, регулювання рибальства та безпеки мореплавства суден флоту рибного господарства, лісового та мисливського господарства, ветеринарної медицини, безпечності та окремих показників якості харчових продуктів, у сферах карантину та захисту рослин, насінництва та розсадництва, у сфері топографо-геодезичної і картографічної діяльності, земельних відносин, землеустрою, у сфері Державного земельного кадастру, державного нагляду (контролю) в АПК у частині дотримання земельного законодавства, використання та охорони земель усіх категорій і форм власності, родючості ґрунтів. Перелік функцій Міністерства аграрної політики та продовольства України досить широкий. Серед покладених на нього завдань можна виокремити такі основні групи: 1) прийняття участі у правотворчій діяльності; 2) встановлення галузевих правил діяльності; 3) забезпечення здійснення реєстрації та ведення реєстрів; 4) здійснення державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників; 5) проведення сертифікації і атестації; 6) здійснення стимулювання розбудови інфраструктури сільського господарства⁵.

Приведений перелік функцій та завдань профільного Міністерства аграрної політики та продовольства України є далеко не вичерпним, що пояснюється необхідністю регулювання різних галузей АПК та різних видів аграрних відносин.

Управлінські функції у сфері регулювання відносин у сільському господарстві реалізуються також низкою інших органів виконавчої влади. Відповідно до Закону України «Про центральні органи виконавчої влади» до органів виконавчої влади, окрім міністерств, відносяться служби, агентства, інспекції, комісії. У разі, якщо більшість функцій центрального органу виконавчої влади складають функції з надання адміністративних послуг

⁵ Аграрне право України : навч. посіб. / Т.Є. Харитонова, І.І. Каракаш, Х.А. Григор'єва та ін. ; за ред. Т.Є. Харитонова, І.І. Каракаш. Одеса : Юридична література, 2017. 436 с.

фізичним і юридичним особам, центральний орган виконавчої влади утворюється як служба. Регулювання відносин у сільському господарстві здійснюють кілька служб.

Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру України (Держгеокадастр) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства, і який реалізує державну політику у сфері топографо-геодезичної і картографічної діяльності, земельних відносин, землеустрою, у сфері Державного земельного кадастру, державного нагляду (контролю) в АПК в частині дотримання земельного законодавства, використання та охорони земель усіх категорій і форм власності, родючості ґрунтів. Положення про Державну службу України з питань геодезії, картографії та кадастру затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 14.01.2015 року. Наразі Держгеокадастр переживає активну трансформацію, яка є супутнім проявом земельної та децентралізаційної реформ в Україні.

Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів (Держпродспоживслужба) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства та який реалізує державну політику у галузі ветеринарної медицини, сферах безпечності та окремих показників якості харчових продуктів, карантину та захисту рослин, ідентифікації та реєстрації тварин, санітарного законодавства, попередження та зменшення вживання тютюнових виробів та їх шкідливого впливу на здоров'я населення, метрологічного нагляду, ринкового нагляду в межах сфери своєї відповідальності, насінництва та розсадництва (в частині сертифікації насіння і садивного матеріалу), державного нагляду (контролю) у сферах охорони прав на сорти рослин, насінництва та розсадництва, державного контролю за додержанням законодавства про захист прав споживачів і рекламу в цій сфері, за якістю зерна та продуктів його переробки, державного нагляду (контролю) за додержанням заходів біологічної і генетичної безпеки щодо сільськогосподарських рослин під час створення, дослідження та практичного використання генетично модифікованого

організму у відкритих системах на підприємствах, в установах та організаціях АПК незалежно від їх підпорядкування і форми власності, здійснення радіаційного контролю за рівнем радіоактивного забруднення сільськогосподарської продукції і продуктів харчування. Положення про Державну службу України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 02.09.2015 року. Держпродспоживслужба з'явилася як відповідь на вимоги євроінтеграційних змін в управлінні аграрним сектором. Зокрема, утворення цього органу забезпечило об'єднання контролюючих та сервісних функцій, які стосуються продовольчої та споживчої сфер, в єдиній інституції за прикладом європейської практики.

Відповідно до законодавства у разі якщо більшість функцій центрального органу виконавчої влади складають функції з управління об'єктами державної власності, що належать до сфери його управління, центральний орган виконавчої влади утворюється як агентство. Регулювання відносин у сільському господарстві здійснюють кілька агентств.

Державне агентство рибного господарства (Держрибагентство) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра захисту довкілля та природних ресурсів і який реалізує державну політику у сфері рибного господарства та рибної промисловості, охорони, використання та відтворення водних біоресурсів, регулювання рибальства, безпеки мореплавства суден флоту рибного господарства. Положення про Державне агентство рибного господарства України затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 30.09.2015 року.

Державне агентство лісових ресурсів України (Держлісагентство) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра захисту довкілля та природних ресурсів і який реалізує державну політику у сфері лісового та мисливського господарства. Положення про Державне агентство лісових ресурсів України затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 08.10.2014 року.

Державне агентство водних ресурсів України (Держводагентство) є центральним органом виконавчої влади, діяльність

якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра захисту довкілля та природних ресурсів і який реалізує державну політику у сфері розвитку водного господарства та гідротехнічної меліорації земель, управління, використання та відтворення поверхневих водних ресурсів. Положення про Державне агентство водних ресурсів України затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 20.08.2014 року.

У разі якщо більшість функцій центрального органу виконавчої влади складають контрольно-наглядові функції за дотриманням державними органами, органами місцевого самоврядування, їх посадовими особами, юридичними та фізичними особами актів законодавства, центральний орган виконавчої влади утворюється як інспекція. Слід зазначити, що спеціальних інспекцій, які б здійснювали контроль і нагляд у сфері сільського господарства, наразі немає. Окремі загальні функції контролю і нагляду виконує Державна екологічна інспекція України.

Указана система органів виконавчої влади у сфері регулювання відносин у сільському господарстві склалася у результаті прийняття постанови Кабінету Міністрів України «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» від 10.09.2014 року. Даною постановою було, зокрема, реорганізовано Державну ветеринарну та фітосанітарну службу України, яка була приєднана до створеної Державної служби України з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів. Положеннями постанови було ліквідовано спеціалізовану Державну інспекцію сільського господарства, а її функції було перекладено на низку інших органів. Так, функції із здійснення реєстрації та обліку машин, державного нагляду (контролю) в частині експлуатації та технічного стану машин, функції із здійснення сертифікації насіння і садивного матеріалу, державного нагляду (контролю) у сферах охорони прав на сорти рослин, насінництва та розсадництва, здійснення державного контролю за якістю зерна та продуктів його переробки; здійснення державного нагляду (контролю) за додержанням заходів біологічної і генетичної безпеки щодо сільськогосподарських рослин під час створення, дослідження та практичного використання генетично модифікованого організму у відкритих системах на підприємствах, в установах та організаціях АПК незалежно

від їх підпорядкування і форми власності; здійснення радіаційного контролю за рівнем радіоактивного забруднення сільськогосподарської продукції і продуктів харчування – на Державну службу з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів, функції із здійснення державного нагляду (контролю) в частині дотримання земельного законодавства, використання та охорони земель усіх категорій та форм власності, родючості ґрунтів – на Державну службу з питань геодезії, картографії та кадастру.

Державний аграрний реєстр (ДАР) – це державна автоматизована інформаційна система збирання, обліку, накопичення, оброблення інформації про виробників сільськогосподарської продукції.

ДАР надає доступ онлайн до програм підтримки усім зареєстрованим агровиробникам, незалежно від їхнього розміру та організаційно-правової форми. Інформаційна система працює подібно до реєстрів сільгоспвиробників, які існують у всіх країнах-членах ЄС.

Державний аграрний реєстр створено Мінагрополітики на виконання Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування Державного аграрного реєстру та удосконалення державної підтримки виробників сільськогосподарської продукції» відповідно до постанови КМУ № 573 від 02.06.2021 «Про функціонування Державного аграрного реєстру».

Важливо зазначити, що законом передбачена можливість доступу до системи третіх сторін, зокрема банків та міжнародних донорів, що робить ДАР універсальним інструментом для централізованого розподілу усіх існуючих видів підтримки, як коштом державного бюджету, так і за рахунок грантів міжнародних організацій. Це особливо актуально зараз, коли агровиробники потребують термінової підтримки для початку посівної кампанії та збереження поголів'я великої рогатої худоби.

Прямі субсидії, пільгові кредити та кредитні гарантії є основним інструментом підтримки сільгоспвиробників в Україні. Попри те, що дрібні агровиробники (сімейні фермерські господарства, домогосподарства населення) становлять лівову частку від загальної кількості господарств та виробляють значну частку сільськогосподарської продукції (наприклад, понад 70–90 % продукції плодоовочівництва та картоплярства), їх доступ до коштів

бюджетної підтримки є вкрай ускладненим через недосконалість процедури адміністрування програм державної підтримки.

Складнощі з адміністративним обслуговуванням програм підтримки (подача заявки, збір та подача необхідних підтвердних документів) тягнуть за собою значні адміністративні витрати в перерахунок на обсяги виробництва, зменшують бажання брати участь в програмах державної підтримки та/або ускладнюють можливості їх використання невеликим аграріям. Як наслідок, лівову частку державної підтримки історично отримували середні та великі компанії.

Крім того, державі потрібне надійне джерело інформації про характеристики агровиробників та раніше отримані кошти державної підтримки з метою аналізу ефективності використання бюджетних коштів та удосконалення політик в аграрній сфері.

Запровадження Державного аграрного реєстру, що міститиме відомості про виробників сільськогосподарської продукції та забезпечуватиме ефективне адміністрування державної підтримки забезпечить спрощену реєстрацію сільгоспвиробників із метою отримання бюджетної підтримки, автоматичну перевірку їх статусу через доступ до інших державних реєстрів та кадастрів, просте подання заявки на отримання підтримки, швидко перевірку відповідності критеріям надання підтримки, можливість оцінки ефективності застосування заходів підтримки, публічність розподілу коштів державної підтримки, а також формування «єдиного кабінету аграрія», що дасть можливість отримувати державні сервіси, взаємодіяти із реєстрами та кадастрами тощо⁶.

Під час вивчення теми слід особливо уважно підійти до виявлення тенденцій інституційно-функціонального перетворення у системі публічного управління у сфері сільського господарства останніх років. Калейдоскоп інституцій, назв, функцій набуде цілком логічної структури, якщо прив'язувати відповідні зміни до зовнішніх та внутрішніх факторів, що впливали на ці зміни. Зокрема, протягом останніх років таким важливим зовнішньополітичним фактором стала асоціація з ЄС, відповідно до якої система публічного управління трансформується з метою належного виконання зобов'язань, покладених на Україну відповідним міжнародним договором.

⁶ Про Державний аграрний реєстр (ДАР). URL: https://kyivcity.gov.ua/oholoshennia/pro_derzhavniy_agrarniy_reyestr_dar/?en=true

Обставини та фактори, що обумовлюють потребу в державній підтримці сільського господарства, можна представити в такій системі:

1) *економічні*: а) нездатність ринкових механізмів забезпечити необхідні пропорції відтворювальних процесів у сільському господарстві; б) висока капіталоємність сільського господарства; в) низька рентабельність сільськогосподарського виробництва; г) високий ступінь вірогідності «фіаско ринку»; д) можливість забезпечення мультиплікативного ефекту; е) нездатність ринку до саморегулювання, оскільки він уже структурно перетворений унаслідок формування монополій та дії інших факторів; є) несприятливий інвестиційний клімат сільського господарства; ж) наявність диспаритету цін на сільськогосподарську та промислову продукцію; з) довгий строк повернення вкладеного капіталу;

2) *природно-кліматичні*: а) значна залежність від погоднокліматичних умов; б) сезонний характер ведення сільськогосподарської діяльності;

3) *екологічні*: а) інтенсифікація виробництва тягне за собою збільшення навантаження на навколишнє природне середовище; б) виробничі процеси тісно пов'язані з використанням обмеженого ресурсу – землі сільськогосподарського призначення;

4) *соціально-демографічні*: а) погіршення здоров'я нації; б) мінімізація надлишкової міграції сільського населення в міста та за кордон; в) соціальна напруженість;

5) *політичні*: а) потреба в гарантуванні продовольчої безпеки країни; б) необхідність сталого розвитку сільських територій; в) відповідальність держави за стан та рівень конкурентоспроможності аграрного сектора економіки, г) необхідність виконання зобов'язань держави перед суспільством, а саме зобов'язань щодо захисту права громадян на безпечне навколишнє природне середовище, а також на повноцінне та якісне харчування;

6) *науково-технічні*: а) нездатність ринку забезпечити пришвидшення науково-технічного прогресу; б) повільне запровадження аграрних інновацій у сільськогосподарську діяльність⁷.

⁷ Григор'єва Х.А. Державна підтримка сільського господарства України: проблеми правового забезпечення : монографія. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2019. 596 с.

Усі перераховані та інші причини, які обумовлюють необхідність надання державної підтримки сільському господарству, діючи в сукупності, взаємно доповнюють та посилюють одна одну.

Важливо звернути увагу на класифікацію видів державної підтримки сільського господарства за колом відносин, на які така підтримка спрямована: 1) *загальногалузева* (розповсюджується на максимально широке коло отримувачів, не прив'язується до різновиду та масштабу сільськогосподарської діяльності, організаційно-правової форми отримувачів тощо); 2) *спеціальна галузева* (спрямована на окремі галузі сільського господарства: рослинництво, тваринництво, рибництво); 3) *спеціальна суб'єктна* (спеціалізована на певних організаційно-правових формах суб'єктів аграрного господарювання – фермерських господарствах, сільськогосподарських кооперативах тощо); 4) *спеціальна інфраструктурна* (спеціалізована на розбудові та розвитку інфраструктури сільського господарства, системи агрообслуговування шляхом підтримки переробки сільськогосподарської продукції, її реалізації, підтримки інформаційно-консультаційного забезпечення); 5) *спеціальна пріоритетна* (спеціалізована на всебічне стимулювання та розвиток основних галузевих пріоритетів аграрної політики: екологізацію сільськогосподарської діяльності, впровадження агроінновацій, розвиток вітчизняної селекційно-племінної діяльності. Така підтримка стоїть поза межами поділу суб'єктів та галузей і полягає в заохоченні особливо корисної для суспільства діяльності чи перетворень у сільському господарстві)⁸.

Під час вивчення теми про державну підтримку сільського господарства слід пам'ятати про особливість правового регулювання цих відносин та враховувати її під час аналізу недоліків та шляхів удосконалення публічного управління у цій сфері. Йдеться, зокрема, про значний розрив між спеціальним аграрним законодавством, яке закріплює основи державної підтримки сільського господарства, та бюджетно-правовим втіленням, яке регулює порядок і умови її надання. Це вимагає від здобувачів не просто механічного пошуку законодавчо передбачених

⁸ Григор'єва Х.А. Концептуальні засади правового регулювання державної підтримки сільського господарства в Україні : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.06. Одеса, 2020. 40 с.

агропротекційних засобів, а виявлення їх реального статусу, тобто чи є такі агропротекційні засоби функціонуючими, чи вони перетворилися у декларативні.

Особливу увагу під час вивчення цієї теми варто приділити інституційно-функціональній складовій системи державної підтримки аграріїв в Україні. Тенденціями останніх років стали: а) залучення приватних суб'єктів до участі в механізмах надання державної підтримки (наприклад, залучення комерційних банків); б) діджиталізація агропротекційних відносин (зокрема, утворення Державного аграрного реєстру); в) спроби усунення суб'єктивного фактору у прийнятті рішень щодо надання державної підтримки. Слід особливо акцентувати увагу також на вразливому місці публічного управління – міцному зв'язку із бюджетним фінансуванням – воно яскраво проявляється у відносинах державної підтримки аграріїв. Навіть отримавши право на підтримку, сільськогосподарський товаровиробник не завжди має змогу фактично її одержати через брак бюджетних коштів. Такі випадки значно підривають авторитет публічного управління в цілому.

Тема 4. ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АГРОБІЗНЕСУ У СФЕРІ РОСЛИННИЦТВА

1. Правове забезпечення виробництва та реалізації зерна
2. Правові особливості виноградарства і виноробства
3. Правові вимоги до агробізнесу у сфері насінництва та розсадництва
4. Законодавче забезпечення садівництва
5. Правова специфіка ведення тепличного господарства
6. Законодавчі вимоги до вирощування енергетичних рослин
7. Правове забезпечення використання пестицидів та агрохімікатів
8. Законодавчі засади виробництва органічної продукції рослинництва

Основні положення теми та методичні рекомендації

На початку незалежності України стан рослинництва і тваринництва оцінювався фахівцями приблизно на однаковому рівні, проте на сьогодні рослинництво розвивається випереджаючими

темпами. Це пояснюється сукупністю факторів, серед яких одним з основних є наявність великої кількості родючих земель, придатних для ведення різних видів рослинництва. Традиційним для вітчизняного сільського господарства є вирощування зернових, технічних та кормових культур, а також овочівництво, садівництво, хмелярство, цукробуряківництво, виноградарство, льонарство, ягідництво, грибництво та інші. Сприятливі погодно-кліматичні умови для ведення рослинництва сформовані практично по всій території держави, що забезпечує можливість інтенсивного розвитку сільського господарства у цьому напрямку.

Вітчизняне законодавство не надає визначення поняттю рослинництва, тому для його дефініції варто звернутися до наукової літератури. Так, професор В.М. Єрмоленко пропонує під рослинництвом розуміти галузь сільськогосподарського виробництва, яка ґрунтується на вирощуванні культурних сільськогосподарських рослин з метою одержання продуктів харчування і сировини для переробної промисловості⁹. В аграрному законодавстві України діє велика кількість законів та підзаконних нормативно-правових актів, які регулюють відносини у різних сферах рослинництва, однак єдиного законодавчого акту, що регулював би загальні засади здійснення господарської діяльності у рослинництві, не прийнято. Серед спеціальних законів можна назвати такі як Закон України «Про зерно та ринок зерна», «Про виноград та виноградне вино», «Про охорону прав на сорти рослин», «Про насіння та садивний матеріал», «Про захист рослин», «Про пестициди та агрохімікати» тощо.

Здійснення ефективного та високопродуктивного рослинництва прямо залежить від дотримання землекористувачем агротехнічних правил, зокрема, вимог щодо проведення науково обґрунтованої сівозміни, тобто чергування сільськогосподарських культур і парів у часі і на території або тільки в часі. Проведення правильної сівозміни дозволяє забезпечувати стабільно високі врожаї та не понижувати родючість ґрунтів на земельній ділянці, що використовується. Чергування сільськогосподарських культур є однією з основних екологічних вимог охорони земель

⁹ Аграрне право України : підручник / В.М. Єрмоленко, О.В. Гафурова, М.В. Гребенюк та ін. ; за заг. ред. В.М. Єрмоленка. Київ : Юрінком Інтер, 2010. 608 с.

від негативних наслідків антропогенної діяльності. У багатьох зарубіжних країнах правила сівозміни закріплені на рівні законодавства, а їх дотримання забезпечується примусовою силою держави. Законодавчі засади проведення сівозмін в Україні не уніфіковані та ще потребують свого удосконалення. У 2009 році був прийнятий Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо збереження родючості ґрунтів», яким було доповнено Земельний кодекс вимогою про те, що земельні ділянки сільськогосподарського призначення для ведення товарного сільськогосподарського виробництва мають використовуватися відповідно до розроблених та затверджених в установленому порядку проектів землеустрою, що забезпечують еколого-економічне обґрунтування сівозміни та впорядкування угідь і передбачають заходи з охорони земель. При цьому передбачався перехідний період, а саме: на період до 1 січня 2015 року ця вимога поширювалася лише на тих власників та користувачів, які використовували земельні ділянки загальною площею більш як 100 гектарів. Однак Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення умов ведення бізнесу (дерегуляція)» від 12.02.2015 року передбачені вимоги щодо обов'язковості розробки та затвердження відповідних проектів сівозмін було скасовано. Наразі ці правовідносини врегульовані Законом України «Про землеустрій» від 22.05.2003 року, у якому зазначається, що проекти землеустрою, які забезпечують еколого-економічне обґрунтування сівозміни та впорядкування угідь, розробляються за заявою землевласників або землекористувачів з метою організації сільськогосподарського виробництва і впорядкування сільськогосподарських угідь у межах землеволодінь та землекористувань для ефективного ведення сільськогосподарського виробництва, раціонального використання та охорони земель, створення сприятливого екологічного середовища і покращення природних ландшафтів.

Проекти землеустрою, що забезпечують еколого-економічне обґрунтування сівозміни та впорядкування угідь, визначають: а) розміщення виробничих будівель і споруд; б) організацію землеволодінь та землекористувань з виділенням сівозміни, виходячи з екологічних та економічних умов, формування інженерної та соціальної інфраструктури; в) визначення типів і видів

сівозміни з урахуванням спеціалізації сільськогосподарського виробництва; г) складання схем чергування сільськогосподарських культур у сівозміні; г) проектування полів сівозміни; д) розробку плану переходу до прийнятної сівозміни; е) перенесення в натуру (на місцевість) запроектованих полів сівозміни.

У ст. 211 ЗКУ передбачено, що громадяни та юридичні особи несуть цивільну, адміністративну або кримінальну відповідальність відповідно до законодавства за відхилення від затверджених в установленому порядку проектів землеустрою¹⁰.

Опанування цієї теми тісно пов'язане із земельно-правовими питаннями, вимагає звернення до окремих актів земельного та екологічного законодавства. Це є абсолютно логічним та пояснюється об'єктивним взаємозв'язком рослинництва із використанням земельних ресурсів.

Тема 5. ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АГРОБІЗНЕСУ У СФЕРІ ТВАРИННИЦТВА І РИБНИЦТВА

1. Правові вимоги до виробництва м'яса та м'ясної продукції
2. Законодавче забезпечення агробізнесу у сфері виробництва молока та молочної продукції
3. Правові засади виробництва кормів
4. Правове регулювання поводження із побічними продуктами тваринного походження, не призначеними для споживання людиною
5. Законодавче забезпечення племінного тваринництва
6. Правові засади агробізнесу у сфері аквакультури
7. Законодавчі засади виробництва органічної продукції тваринництва і рибництва

Основні положення теми та методичні рекомендації

Тваринництво – це галузь сільського господарства, що спрямована на розведення і використання сільськогосподарських тварин. Продукція тваринництва використовується у продовольчих цілях, дає

¹⁰ Аграрне право України : навч. посіб. / Т.Є. Харитонова, І.І. Каракаш, Х.А. Григор'єва та ін. ; за ред. Т.Є. Харитонова, І.І. Каракаш. Одеса : Юридична література, 2017. 436 с.

сировину для легкої і харчової промисловості, застосовується у фармацевтичній сфері, крім того тварини формують тяглову силу і дають основне органічне добриво – гній. Відповідно до Закону України «Про ветеринарну медицину» від 25.06.1992 року тварини – це ссавці, свійська птиця, птахи, бджоли, комахи, риби, ракоподібні, молоски, жаби, амфібії та рептилії. Серед продуктів тваринного походження для споживання людиною Закон вказує на м'ясо, м'ясні продукти, желатин, яйця, яйцепродукти, молоко, молочні продукти, риба, рибні та морепродукти, мед та інші продукти тваринного походження.

Ведення тваринництва в Україні накладає певні обов'язки. Зокрема, вимоги євроінтеграційного курсу наполегливо висувають актуальні питання щодо можливостей забезпечення та підтвердження якості та безпечності тваринницької продукції. Значною складовою формування системи якості та безпечності сільськогосподарської продукції виступає система ідентифікації та реєстрації тварин, що регулюється Законом України «Про ідентифікацію та реєстрацію тварин» від 04.06.2009 року. Так, ідентифікація розуміється як процес ототожнення тварини шляхом присвоєння їй ідентифікаційного номера з використанням візуальних, електронних та змішаних засобів залежно від виду тварини з подальшим внесенням ідентифікаційного номера до Єдиного державного реєстру тварин. У той час під реєстрацією законодавець розуміє внесення до Єдиного державного реєстру тварин даних про ідентифіковану тварину, її власника / утримувача, господарство, переміщення, забій, утилізацію, загибель, падіж.

Відповідно до вітчизняного законодавства та судової практики на систему ідентифікації та реєстрації тварин покладаються наступні функції:

1. *Охоронна*. Як зазначає Т.О. Коваленко, однією з причин запровадження в Україні з 2001 року механізмів ідентифікації та реєстрації великої рогатої худоби було значне погіршення епізоотичної ситуації в деяких країнах Європи, що вимагало вжиття заходів для запобігання занесенню збудників небезпечних інфекційних хвороб тварин на територію України¹¹.

¹¹ Коваленко Т.О. Правове регулювання ідентифікації та реєстрації сільськогосподарських тварин як гарантія безпечності та якості продукції тваринництва. *Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Серія «Юридичні науки»*. 2006. № 70–71. С. 23–27.

Тобто необхідність охорони ветеринарно-санітарного благополуччя стала поштовхом для розвитку в Україні системи ідентифікації та реєстрації тварин у сільському господарстві. Відповідно до преамбули Закону України «Про ідентифікацію та реєстрацію тварин» метою здійснення відповідних заходів є, зокрема, контроль за епізоотичною ситуацією в Україні.

2. *Інформаційна.* Дана функція має кілька напрямів: а) інформація щодо тваринницької продукції (забезпечення споживачів тваринницької продукції оперативною та надійною інформацією щодо походження продукції тваринництва, її якості та безпеки, а також забезпечення відстеження продукції тваринництва відповідно до міжнародних зобов'язань України); б) інформація щодо тварин (забезпечення відповідними даними державних органів, фізичних та юридичних осіб). Відповідний функціональний напрям реалізується досить часто при наданні доступу працівникам правоохоронних органів до даних Єдиного державного реєстру тварин. Також інформаційний потенціал системи ідентифікації та реєстрації активно використовується податковими органами.

3. *Прогностична.* Збирання даних щодо тварин надає широкі можливості, зокрема, у сфері прогнозування ринків збуту продукції тваринництва, що у свою чергу впливає на формування державної підтримки галузі, пошук оптимальних механізмів державного регулювання відносин у тваринництві з урахуванням вимог продовольчої безпеки.

4. *Уніфікаційна.* Дана функція полягає у забезпеченні єдиних принципів ідентифікації тварин, їх державного обліку і реєстрації. Відповідно до чинного законодавства на здійснення ідентифікації та реєстрації тварин не впливає спосіб використання тварини (для комерційних, наукових, спортивних, власних споживчих цілей тощо), тобто запроваджено уніфікаційний підхід. При цьому, якщо цільове використання тварини не має правового значення для процесу її ідентифікації та реєстрації, то особливості проведення цих дій для окремих видів тварин все ж існують та відображені у низці спеціальних наказів Міністерства аграрної політики України від 31.12.2004 року (Про запровадження ідентифікації та реєстрації коней, Про запровадження ідентифікації та реєстрації овець і кіз, Про запровадження ідентифікації

та реєстрації свиней) та від 17.09.2003 року (Про запровадження ідентифікації та реєстрації великої рогатої худоби).

Надзвичайно важливо, щоб система національної ідентифікації та реєстрації тварин була єдиною, зрозумілою та узгодженою із світовими стандартами та тенденціями у цій сфері. З огляду на це в українських реаліях є два проблемні аспекти щодо якісного виконання уніфікаційної функції. По-перше, ідентифікацією та реєстрацією охоплено не усіх тварин: ні якісно, ні кількісно. Тобто, законодавець встановлює об'єктами обов'язкової державної ідентифікації та реєстрації лише обмежену кількість сільськогосподарських тварин: велику рогату худобу, коней, свиней, овець, кіз – у той час як інші сільськогосподарські тварини залишаються поза системою ідентифікації та реєстрації. Також наразі є проблемою адекватне охоплення усіх тварин, що підлягають ідентифікації та реєстрації. По-друге, в Україні впроваджується єдина система ідентифікації за допомогою вушних бирок, у той час як за кордоном наразі активно набирає обертів перехід на електронну систему ідентифікації.

5. *Статистична.* Дана функція тісно пов'язана із попередньою, особливо у проблемних аспектах. Покладання на систему ідентифікації та реєстрації тварин статистичної функції закріплено у преамбулі Закону, в якій вказано, що метою впровадження даної системи є одержання оперативної та надійної інформації про поголів'я тварин щодо статі, віку, породи та їх місцезнаходження.

6. *Правонідтверджуюча.* Дана функція прямо не передбачається у законодавстві, однак вона продиктована потребами практики. У цивільному та господарському обороті часто відбуваються правочини із сільськогосподарськими тваринами, які не завжди опосередковуються відповідними документами. Взагалі підтвердити права на тварину, яка не пройшла ідентифікацію, досить проблемно. Право власності на приплід від власної тварини підтвердити також досить важко у випадку відсутності ідентифікаційних та реєстраційних документів на неї. У зв'язку з цим дані Єдиного державного реєстру тварин стали використовуватися для підтвердження наявності чи відсутності прав на тварин. У нормативно-правових актах, що регулюють відносини у сфері ідентифікації та реєстрації тварин, не закріплено правовстановлюючої ролі реєстрації сільськогосподарських тварини.

Тобто, факт державної реєстрації ідентифікованої тварини не породжує прав на цю тварину, а лише носить характер офіційного підтвердження цих прав. Слід підкреслити, що перевірка наявності прав на тварину не входить до обов'язків ДП «Агентство з ідентифікації і реєстрації тварин», тобто діє принцип першого заявника. Така позиція закріплюється, зокрема, у п. 3.13 Положення про Єдиний державний реєстр тварин, в якому вказано, що достовірність даних у реєстраційних документах забезпечує власник або утримувач тварини. Також дана позиція державного підприємства відображена у матеріалах судової практики. Тому вагомість правопідтверджуючої ролі ідентифікації та реєстрації тварини може виявитися спірною. Однак суди активно використовують у якості основних аргументів щодо прав власності саме дані з Єдиного державного реєстру тварин у таких неоднозначних справах як, наприклад, про витребування майна у добросовісного набувача чи із чужого незаконного володіння¹².

Система забезпечення якості і безпечності тваринницької продукції будується також на суворому дотриманні правил ветеринарної медицини. Так, особи, які вирощують тварин для власного споживання, включаючи велику рогату худобу, свиней, овець, кіз, кролів та птицю, за винятком непродуктивних тварин, а також тих, що вирощуються з рекреаційною метою, зобов'язані реєструватися у відповідних державних органах ветеринарної медицини. У реєстрі зазначаються ім'я власника тварин, адреса, телефон та інша інформація, види тварин, що утримуються відповідною особою, кількість тварин кожного виду. Оператори потужностей (об'єктів), що використовуються для промислового вирощування (розведення) тварин, зобов'язані зареєструвати їх у відповідних державних органах ветеринарної медицини. У реєстрі зазначаються види тварин, що утримуються на відповідних потужностях (об'єктах), кількість тварин кожного виду, назва оператора потужностей (об'єктів) та за необхідності – назва власника тварин, адреси, телефон та інша інформація. Юридичні та фізичні особи, діяльність яких пов'язана з утриманням та обігом

¹² Григор'єва Х.А. Правове забезпечення ідентифікації та реєстрації тварин: термінологічні та функціональні питання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2016. № 39. С. 112–116.

тварин, зобов'язані: 1) забезпечувати, щоб тварини не мали хвороб, що підлягають повідомленню; 2) виконувати законні вимоги щодо здійснення протиепізоотичних заходів та/або заходів карантину тварин, включаючи обмеження на переміщення тварин та/або осіб, що мали контакт з хворими тваринами або з тваринами, щодо яких є підозра на захворювання на хворобу, що підлягає повідомленню, та інших ветеринарно-санітарних заходів; 3) негайно інформувати уповноважені органи про раптову загибель тварин, підозру на захворювання або виявлення хвороби, що підлягає повідомленню, або поведінку тварин, яка їм невласлива; 4) перед переміщенням тварин з потужностей (об'єктів), де вони утримуються, отримати дозвіл на їх переміщення; 5) охороняти здоров'я та благополуччя тварин шляхом: а) забезпечення виконання ветеринарно-санітарних заходів, включаючи зоогігієнічні вимоги та умови, що мають забезпечуватися на потужностях для утримання тварин; б) забезпечення тварин якісними та безпечними кормами і водою; в) застосування профілактичних ветеринарно-санітарних заходів щодо здоров'я тварин; г) своєчасного звернення за послугами лікаря ветеринарної медицини щодо встановлення діагнозу та лікування хворих тварин; г) використання ветеринарних препаратів згідно з вказівками лікаря ветеринарної медицини; д) недопущення жорстокого поводження з тваринами; е) забезпечення належних транспортних засобів для переміщення тварин; 6) виконувати вимоги щодо ідентифікації тварин, що їм належать; 7) доставляти тварин у визначене місце або забезпечувати належні умови за місцем утримання тварин для проведення ветеринарного огляду, діагностичних, профілактично-лікувальних обробок, включаючи дослідження і щеплення; 8) вести облік кожної продуктивної тварини стосовно придбання та застосування ветеринарних лікарських засобів, ветеринарних імунобіологічних засобів і лікувальних кормів та зберігати ці записи не менше трьох років; 9) сприяти посадовим особам ветеринарної медицини у виконанні службових обов'язків; 10) на вимогу державних органів надавати зразки неїстівних продуктів тваринного походження для проведення відповідних досліджень.

У результаті здійснення виробничої діяльності у сфері тваринництва утворюються побічні продукти тваринного походження, продукти оброблення, переробки побічних продуктів тваринного

походження (наприклад, туша або частини туш забитих, загиблих тварин, сировина та продукти тваринного походження, що не призначені або визнані непридатними для споживання людиною). Відносини, що виникають у сфері поводження із такими продуктами тваринного походження врегульовані Законом України «Про побічні продукти тваринного походження, не призначені для споживання людиною» від 07.04.2015 року.

Ведення органічного тваринництва регламентується Законом України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції», а також постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку (детальних правил) органічного виробництва та обігу органічної продукції» від 23.10.2019 року.

Тема 6. ДОГОВІРНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АГРОБІЗНЕСУ

1. Договори, спрямовані на виробництво та реалізацію сільськогосподарської продукції
2. Договори, спрямовані на надання послуг та виконання робіт в агробізнесі
3. Фінансово-кредитні договори у сфері агробізнесу

Основні положення теми та методичні рекомендації

Важливе місце в діяльності суб'єктів аграрного права посідають договірні відносини, оскільки саме на підставі укладання договорів здійснюється реалізація виробленої сільськогосподарської продукції її товаровиробниками, суб'єкти агробізнесу вступають у відносини з банківськими установами щодо одержання кредитів та позик, здійснюють придбання засобів виробництва (мінеральних добрив, пально-мастильних матеріалів, давальницької сировини), проводять технічне обслуговування сільськогосподарської техніки, обладнання та устаткування на підприємствах агросервісу та вступають у відносини з іншими суб'єктами господарювання різних форм власності.

На договірні відносини поширюються норми Цивільного кодексу України, які є загальними для всіх договірних відносин будь-якої сфери, а також норми Господарського кодексу України, які розповсюджують свою дію і на аграрно-правові договори.

Стаття 67 ГК України закріплює, що відносини підприємства з іншими підприємствами, організаціями, громадянами в усіх сферах господарської діяльності здійснюються на основі договорів. Підприємства вільні у виборі предмета договору, визначенні зобов'язань, інших умов господарських взаємовідносин, що не суперечать законодавству України, а також мають право самостійно реалізовувати всю продукцію як на території України, так і за її межами. Норми цієї статті є загальними для суб'єктів аграрного права, тому є сенс звернутися до спеціальних норм.

Так, частина 3 статті 24 Закону України «Про фермерське господарство» закріплює право фермерського господарства вступати в договірні відносини з будь-якими юридичними або фізичними особами, органами державної влади та органами місцевого самоврядування.

Частина 1 статті 14 Закону України «Про колективне сільськогосподарське підприємство» встановлює, що підприємство має право вступати в договірні відносини з будь-якими державними, кооперативними, громадськими та приватними підприємствами, установами і організаціями, з окремими громадянами, самостійно вибирати партнерів, у тому числі зарубіжних, для укладення договорів.

У ст. 13 Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» визначається, що сільськогосподарські виробничі кооперативи провадять господарську діяльність, основною метою якої є отримання прибутку, та реалізують свою продукцію за цінами, що встановлюються самостійно на договірних засадах з покупцем, і є суб'єктами підприємницької діяльності.

Право на укладення різноманітних договорів мають і інші суб'єкти аграрного права, які за своїм статусом не відносяться до юридичних осіб.

Так, наприклад, стаття 7 Закону України «Про особисте селянське господарство» серед прав членів ОСГ зазначає право: укладати особисто або через уповноважену особу будь-які угоди, що не суперечать законодавству; реалізовувати надлишки виробленої продукції на ринках, а також заготівельним, переробним підприємствам та організаціям, іншим юридичним і фізичним особам; самостійно здійснювати матеріально-технічне забезпечення власного виробництва; відкривати рахунки в установах

банків та отримувати кредити в установленому законодавством порядку; надавати послуги з використанням майна особистого селянського господарства.

З урахуванням специфіки відносин, що складаються в аграрній сфері, до ознак аграрно-правового договору можна віднести: він є юридичною формою організації виробничого процесу, права й обов'язки сторін у договорі визначаються специфікою аграрного виробництва, він є правовою формою реалізації взаємних інтересів сторін з урахуванням юридичних, природно-кліматичних, екологічних можливостей. Тобто аграрні договори будуть мати або специфічний предмет, яким є сільськогосподарська продукція чи сільськогосподарська діяльність, або однією із сторін буде виступати спеціальний суб'єкт, яким є аграрний товаровиробник.

Аграрні договори можна розподілити за трьома великими групами:

1) договори, спрямовані на виробництво сільськогосподарської продукції (вирощування, відгодівля молодняка худоби, сортовипробування сільськогосподарських культур, переробка сільськогосподарської продукції на корми тощо);

2) договори, спрямовані на реалізацію сільськогосподарської продукції (контрактація, купівля-продаж, поставка, комісія тощо);

3) договори, пов'язані з одержанням послуг (агрохімічне обслуговування, виконання меліоративних робіт, ремонт техніки, наукові послуги, штучне запліднення тварин, страхування, кредитування, зберігання тощо).

За суб'єктами, які є сторонами в аграрних договорах, останні можуть набувати специфіки в залежності від форми власності, на якій створений зазначений суб'єкт, або за видом діяльності, яку здійснює такий суб'єкт.

Сучасний розвиток сільського господарства України також неможливо здійснювати без залучення на договірних засадах передових світових технологій аграрного виробництва до таких сфер, як: вирощування та реалізація продукції, що містить генетично модифіковані організми, розвиток новітніх технологій виробництва біопалива, реалізація інших прогресивних технологічних проєктів у АПК. Таким чином, суб'єкти агробізнесу укладають договори купівлі-продажу ноу-хау, ліцензійні договори, договори комерційної концесії, договори про трансфер технологій тощо.

Важливе місце займають договори, спрямовані на фінансування сільськогосподарської діяльності. Необхідність кредиту пов'язана з об'єктивною розбіжністю у часі руху матеріальних і грошових потоків, що виникає в процесі відтворення суспільного продукту. Потреба в інвестиційному кредиті виникає через різницю у розмірі і термінах повернення капіталу, авансованого у виробництво, а також у зв'язку з необхідністю одночасної інвестиції великих грошових коштів для розширення виробничого процесу¹³.

Традиційним виходом з такої ситуації завжди було кредитування, що давало змогу на деякий час забезпечити подальший розвиток господарської діяльності підприємства. Але останні падіння української економіки дали поштовх для підвищення процентних ставок кредитування, що стало невідомим для більшості представників бізнесу. Крім цього, українські банки далеко не завжди надавали кредити малим та середнім аграрним підприємствам. У 2015 році процентні ставки по кредитуванню аграрного сектору досягли 35 % відсотків, що значно вище ніж в країнах Європи. За даними Національного банку України станом на 01.12.2015 сільськогосподарськими підприємствами було залучено кредитів на 115,5 млрд грн. Але переважно кредити у аграрному секторі надаються великим агрохолдингам, які мають великі обсяги технічних і матеріальних ресурсів, і як наслідок мають низький рівень ризику щодо повернення кредитних коштів. Незважаючи на бюджетні кошти, які були направлені на здешевлення кредитів, недостатність матеріальних та технічних ресурсів вимагає розширення можливих фінансових інструментів для кредитування сільськогосподарських підприємств¹⁴.

Аграрна розписка – товаророзпорядчий документ, що фіксує безумовне зобов'язання боржника, яке забезпечується заставою, здійснити поставку сільськогосподарської продукції або сплатити грошові кошти на визначених у ньому умовах. При цьому законом передбачено два види аграрної розписки: товарна та фінансова. Товарна аграрна розписка – це аграрна розписка,

¹³ Алескерова Ю.В., Вільчинська Н.Л., Овчаров М.Я. Фінансово-інноваційні банківські технології для аграрних підприємств (аграрні розписки). *Інфраструктура ринку*. 2018. Вип. 16. С. 168–174.

¹⁴ Аграрні розписки: реалії та перспективи. URL: <http://edorada.org/uk/articles/487>

що встановлює безумовне зобов'язання боржника за аграрною розпискою здійснити поставку узгодженої сільськогосподарської продукції, якість, кількість, місце та строк поставки якої визначені аграрною розпискою. Фінансова аграрна розписка – це аграрна розписка, що встановлює безумовне зобов'язання боржника сплатити грошову суму, розмір якої визначається за погодженою боржником і кредитором формулою з урахуванням цін на сільськогосподарську продукцію у визначеній кількості та якості.

Для аграрних виробників фінансовий лізинг є найбільш оптимальним, привабливим та гнучким способом технічного переоснащення. Ринок лізингових послуг в Україні можна класифікувати як нерозвинений. За класифікацією ІФС розвиненим ринком вважається той, де лізингові операції у загальному обсязі інвестицій в основні засоби перевищують 10 %. Якщо цей показник дорівнює понад 5 %, ринок вважається таким, що розвивається, менше 5 % – це нерозвинений ринок, яким, зокрема, є вітчизняний ринок лізингу. Лізингові операції в аграрному секторі економіки України не користуються особливою популярністю, що суперечить загальносвітовій практиці. Обсяги інвестицій по лізингових схемах у розвинених країнах становлять до 30 % від обсягу загальних інвестицій¹⁵.

Вексельна форма розрахунків також заслуговує уваги серед аграріїв. Останнім часом серед суб'єктів господарювання чималої популярності набули так названі авальовані векселі, коли банк повністю або частково бере на себе добровільну відповідальність за виконання зобов'язань будь-якого з учасників вексельного договору. У порівнянні з кредитами, векселі є дешевшими, середня ставка за векселем може складати 1–2 %. В Україні багато успішних прикладів використання векселів. Активне використання цього інструменту розпочалося орієнтовно з 2016 року, коли сільськогосподарські виробники почали придбавати засоби захисту рослин на умовах фінансування банком під 1 % річних. Вексель виступає своєрідною гарантією зобов'язань перед постачальниками. Надійність вексельної форми розрахунків підтверджується

¹⁵ Давиденко Н.М. Нетрадиційні джерела фінансування аграрного сектору економіки України. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Економіка, аграрний менеджмент, бізнес»*. 2016. Вип. 244. С. 222–228.

і участю третьої сторони – банка. Використовуючи вексель у розрахунках за активи, постачальники фактично надають покупцям кредит у товарній формі, це сприяє прискоренню реалізації ресурсів та підвищує швидкість обороту обігових активів. Тобто є взаємовигідною та безризиковою формою розрахунків¹⁶.

При вивченні цієї теми особливо важливим буде застосування знань цивільного та господарського права, теорії та практики договірних правовідносин. Використовуючи ці загальні знання, здобувачі зможуть виокремити та засвоїти специфіку відповідних аграрних договірних відносин.

Тема 7. ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СФЕРИ ОБСЛУГОВУВАННЯ АГРОБІЗНЕСУ

1. Правове регулювання переробки сільськогосподарської продукції
2. Особливості правового забезпечення реалізації сільськогосподарської продукції
 - 2.1. Біржовий ринок сільськогосподарської продукції
 - 2.2. Оптові ринки сільськогосподарської продукції
 - 2.3. Питання зовнішньоекономічної діяльності у контексті вимог СОТ та ЄС
3. Правові засади використання та впровадження інновацій в агробізнесі
4. ІТ-можливості для агробізнесу: сучасні правові питання

Основні положення теми та методичні рекомендації

Планування та розвиток переробного виробництва в Україні слід здійснювати, враховуючи розширення сировинної бази, збільшення випуску продукції шляхом інтенсифікації сільськогосподарського виробництва, реконструкції та технічного переоснащення вже діючих підприємств різних потужностей, безпосередньої переробки продукції у сільськогосподарських підприємствах (міні-пекарні, консервні цехи, заводи і т. д.). Переробка частини або всієї сільськогосподарської продукції

¹⁶ Кравчук А.О., Вихристюк С.В. Нарощення фінансових потоків суб'єктів аграрного бізнесу. *Інвестиції: практика і досвід*. 2018. № 18. С. 31–36.

на місці її виробництва, суттєво зменшує втрати виробленої продукції, знижує витрати на її транспортування від місць виробництва, що в свою чергу призводить до зростання прибутковості.

Переробні виробництва в Україні можна класифікувати за певними ознаками, де вони поділяються: 1) *за періодом роботи протягом календарного року*: на сезонної дії (овочі, фрукти, ягоди) та цілорічної дії (олійні, виноробство, борошномельно-круп'яне, хлібопекарське); 2) *за тривалістю роботи протягом доби*: на безперервної дії (олійне, хлібопекарське) та на ті, які не потребують безперервності технологічного процесу; 3) *за характером перероблюваної сировини*: на перероблювані та добувні. В свою чергу перероблювану сировину можна поділити на рослинного і тваринного походження (зерно, овочі, фрукти, м'ясо, молоко тощо). До добувної сировини відноситься виробництво мінеральних вод, рибне господарство; 4) *за способом отримання готової продукції*: на підприємства, які: а) вилучають цінні речовини з вихідної сировини (олійне, виноробне, борошномельне, крохмальне, приготування соків тощо); б) видаляють вологу із сировини і підвищують концентрацію харчових речовин у продукті (сушіння овочів і фруктів, виготовлення томато- і картоплепродуктів тощо); в) виробляють готову продукцію з різних компонентів (хлібопекарне, пиво безалкогольне та інші); г) виробляють продукцію з півфабрикатів первинного виробництва (вторинне виноробство, кулінарія тощо); 5) *за призначенням готової продукції*: на ті, які свою продукцію направляють іншим галузям як сировину і такі, що направляють свою продукцію для безпосереднього споживання населення; 6) *за рівнем механізації й автоматизації виробничих процесів*: механізовані, де механізовані процеси основного виробництва; комплексно-механізовані, де повністю механізовані процеси основного і допоміжних виробництв; автоматизовані, де процеси основного виробництва автоматизовані, допоміжного – механізовані; комплексно автоматизовані, де процеси основного і допоміжного виробництв автоматизовані.

Правовою формою суспільних відносин з переробки давальницької сировини є цивільно-правовий договір переробки давальницької сировини. В юридичній літературі немає єдності думок щодо правової природи договору переробки давальницької сировини. Його класифікують як форму інвестування переробного

підприємства, як договір поставки, як договір міни чи бартеру, як договір підяду чи різновид підяду, як змішаний договір. Унаслідок цього виникають різні підходи до визначення змісту цього договору, прав і обов'язків сторін за договором, що, в свою чергу, призводить до різною правозастосовної практики.

Предметом договору переробки давальницької сировини є виконання робіт з виготовлення готової продукції з давальницької сировини. Умова про предмет договору переробки давальницької сировини містить у собі інформацію про кількість, номенклатуру, асортимент давальницької сировини чи готової продукції, вартість сировини.

Давальницька сировина – це вихідна сировина, матеріали, напівфабрикати, комплектуючі вироби, енергоносії, передані виконавцеві замовником у натурі без оплати їх вартості для безпосереднього використання у виробництві готової продукції, що належить та повертається замовнику, які визначають основні (ідентифікаційні) властивості готової продукції або характер процесу (процесів) її виробництва.

У діяльності аграрних товаровиробників ефективність виробничо-господарської діяльності досягається налагодженою системою збуту виробленої ними продукції, правовою формою якої є договір на реалізацію сільськогосподарської продукції – специфічна угода, відповідно до якої виробник зобов'язується на відповідних умовах продати сільськогосподарську продукцію та продукти її переробки, а споживач (замовник) зобов'язується прийняти продукцію та оплатити її.

Серед договорів на реалізацію сільськогосподарської продукції слід назвати: договір контрактації сільськогосподарської продукції, договір купівлі-продажу, договір поставки, договір міни, договір комісії тощо.

Сільськогосподарська продукція виробляється у великих обсягах і має різноманітні характеристики: може мати тривалий і дуже короткий строк зберігання, є сировиною (стандартна продукція) і готовим для споживання продуктом, має низьку вартість за одиницю ваги і високу. Це вимагає використання різних способів транспортування і зберігання товару, вимагає великих обсягів перевезень для даних видів продукції. Це робить транспортування аграрної продукції складним але дуже важливим.

Значення системи зберігання і транспортування аграрного ринку полягає в наступному:

1. Періоди споживання часто не збігаються із періодами виробництва сільськогосподарської продукції і продуктів її переробки. Це характерно для продукції рослинництва. Система зберігання дозволяє поєднати ці періоди.

2. Місце споживання знаходиться на певній відстані від місця виробництва. Транспортування дозволяє доставляти сільськогосподарську продукцію і продукти її переробки до місця споживання. Це має особливо важливе значення при міжнародній торгівлі.

3. Вартість послуг по зберіганню і транспортуванню впливає на рівень цін на сільськогосподарську продукцію і продукти її переробки на внутрішньому ринку.

4. Рівень ефективності систем зберігання і транспортування є одним із основних чинників конкурентоспроможності сільського господарства у міжнародному масштабі. Країни, що мають найбільш ефективну інфраструктуру транспортування і зберігання, як правило, є найбільш продуктивними та конкурентоспроможними у галузі сільського господарства.

5. Зниження вартості транспортних послуг (або підвищення їх якості) створює можливості для поглиблення спеціалізації між виробниками (окремими підприємствами або країнами). Така спеціалізація дозволяє сільському господарству більш продуктивно використовувати обмежені ресурси.

Транспортування було важливою основою для значного зростання продуктивності сільського господарства у країнах з розвинутою ринковою економікою. Транспортування мало унікальну роль і пряме відношення до сільського господарства у зв'язку з характеристиками аграрного виробництва, сільськогосподарської продукції і аграрного ринку.

Теорія розміщення допомагає пояснити чому окремі господарства або галузі діяльності схильні розміщуватися біля споживачів або постачальників ресурсів (наприклад, сировини), а інші можуть розміщуватися в будь-якому місці. Через залежність сільського господарства від наявності ресурсів і погодних умов (за винятком окремих підгалузей), воно залишається дуже залежним від місця розміщення земельної ділянки. Як наслідок, сільське господарство є географічно розосереджене через

потребу у значних обсягах землі і тому виникає потреба у системі транспортування.

Комерційний аграрний сектор все більше залежить від виробництва у регіонах, віддалених від місця споживання продукції. Просування аграрної продукції від виробника до кожного споживача ефективно, прибутково і у необхідній формі створює умови для розміщення сільськогосподарського виробництва в регіонах, найбільш пристосованих для виробництва окремих видів продукції (максимізації використання земельних ресурсів).

Спеціалізація сільського господарства залежить від наявності повноцінної транспортної системи, включаючи всі основні види транспорту: водний, залізничний, автомобільний, повітряний. Ці види транспортування є як доповнюючими, так і конкуруючими між собою при транспортуванні виробничих ресурсів і готової сільськогосподарської продукції. Завдяки транспортуванню виробництво окремих видів сільськогосподарської продукції може розміщуватися в тих регіонах, де природні і кліматичні умови (і як наслідок – продуктивність) є найбільш сприятливі для розвитку сільського господарства (приклад – виробництво чаю, кави, цукру, зернових).

У світі досліджено багато прикладів, які показують вплив розвитку транспорту і зміни транспортних витрат на розміщення сільськогосподарського виробництва і на його регіональну спеціалізацію. Так, у США південно-західні штати і Каліфорнія стали основними постачальниками свіжих овочів лише в результаті появи і розвитку вагонів-рефрижераторів і більш ефективних контейнерів-рефрижераторів. Домінування цих штатів на ринку в подальшому було прямим наслідком розвитку автомобільного транспорту (швидкісні потужні тягачі з причепами-рефрижераторами). Інший приклад – зміщення виробництва м'яса бройлерів з півночі США на південь було наслідком розвитку транспортування зерна річковим транспортом (баржі) і більш конкурентними тарифами на перевезення ним зерна порівняно з залізничним транспортом.

Сезонність аграрного виробництва створює нерівномірне навантаження на системи транспортування і зберігання. Пікові періоди пов'язані з перевантаженням транспорту і системи зберігання або значним не завантаженням потужностей по зберіганню.

Це порушує питання про оптимальне розміщення складських потужностей і їх вплив на важливі аспекти внутрішньої і міжнародної транспортної системи.

З розвитком торгівлі сільськогосподарською продукцією транспортна система і система зберігання може стати обмеженням, і призвести до втрат потенційних торгівельних вигод. Це вимагає усунення таких обмежень шляхом розвитку конкуренції, інвестування у оновлення транспортної інфраструктури, залучення приватних компаній до надання послуг, удосконалення державного регулювання.

Вироблена сільськогосподарська продукція зберігається безпосередньо у товаровиробників, централізовано або в посередників (у холодильних камерах, на елеваторах, овочесховищах). Дані пункти можуть бути різних форм власності. Збереження сільськогосподарської продукції являє собою комплекс підприємств, що забезпечують збереження її споживчої вартості, тобто запобігання втрат, погіршення хімічного складу та якості.

Раціональна організація зберігання передбачає перш за все правильний вибір місця складування і зберігання продукції. В залежності від виду продукції вона може зберігатись на спеціально обладнаних відкритих майданчиках, під навісами, на токах, на складах, в підвалах, погребях, в спеціальних холодильниках і т. д. Кожне з приміщень для зберігання продукції повинно мати типові обладнання, забезпечувати необхідний режим температури, вологості, освітлення, протипожежної безпеки і т. д.

Серед ряду питань із зберігання продукції виділяють за своїм значенням організацію охорони, контролю і обліку руху продукції у сховищах, систематична перевірка дотримання режиму зберігання, своєчасна підготовка продукції до реалізації. Правильна організація зберігання готової продукції має важливе значення для своєчасної та ефективної її реалізації¹⁷.

¹⁷ Аграрне право України : навчальний посібник / Т.Є. Харитонова, І.І. Каракаш, Х.А. Григор'єва та ін. ; за ред. Т.Є. Харитонової, І.І. Каракаш. Одеса : Юридична література, 2017. 436 с.

4. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ТА ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО СЕМІНАРСЬКИХ (ПРАКТИЧНИХ) ЗАНЯТЬ

4.1. Загальні методичні рекомендації щодо підготовки до семінарських (практичних) занять

Методичні рекомендації з навчальної дисципліни «Аграрне право» переслідують цілі надати певну допомогу здобувачам щодо належної підготовки до практичних завдань та опанування курсу в цілому. Справа у тому, що навчальна дисципліна є достатньо насиченою, що вимагає систематичної, по суті, повсякденної підготовки до семінарських (практичних) занять. Належна підготовка до кожного заняття включає ретельне ознайомлення із значною кількістю теоретичного і практичного матеріалу, вивчення основних нормативно-правових актів та практики їх застосування, а також опрацювання певного обсягу навчальної та спеціальної літератури.

Підготовку до семінарських (практичних) занять із навчальної дисципліни необхідно починати з ознайомлення зі змістом і вимогами самого завдання, відповідними розділами підручників чи посібників, рекомендованою навчальною літературою, а в окремих випадках також із заданою спеціальною літературою. При опрацюванні законодавчих та інших нормативно-правових актів слід звертати увагу на динаміку розвитку українського законодавства, зокрема шляхом відстеження змін і доповнень, що внесені у початковій редакції досліджуваних актів. До них відносяться закони і постанови, що прийняті парламентом країни, президентські укази, урядові постанови і розпорядження та акти інших органів центральної виконавчої влади, а також нормативні акти, прийняті органами місцевого самоврядування. Лише після цього можна приступати до виконання поставлених завдань, зокрема до розв'язання конкретних задач, розгляду кейсів із відповідної теми.

Здобувачам необхідно завчасно готуватися до кожного семінарського чи практичного заняття і демонструвати високу ступінь підготовленості з кожної теми. Наполегливо рекомендується робити відповідні конспективні записи підготовки до занять. При вирішенні конкретних задач, слід надавати повні та обґрунтовані відповіді на поставлені питання. обов'язковим є посилення на зміст норм права відповідних законодавчих та інших нормативно-правових актів, які мають бути застосовані до відповідних аграрних правовідносин. Належне теоретичне та нормативно-правове обґрунтування має бути надано здобувачем до кожного поставленого питання, наведеного висновку чи підсумкового твердження.

Безумовно, важливою є активна участь здобувача на семінарських (практичних) заняттях, що полягає у самостійних виступах для висвітлення поставлених питань, надання уточнень і доповнень, висловлювання власних поглядів з проблемних питань, додання коротких реплік і зауважень тощо. При наявності відповідних конспективних записів підготовки до занять, вони можуть використовуватися автором, а в окремих випадках можуть враховуватися викладачами і без виступів на аудиторних заняттях.

Велику увагу в рамках курсу «Аграрне право» приділено вирішенню практичних завдань (розгляду та обговорення цікавих фактів, аналіз запропонованих кейсів тощо). Для успішного набуття програмних умінь та навичок здобувачам пропонується низка індивідуальних та командних завдань творчого характеру, під час виконання яких тренуються відповідні вміння, передусім, вміння застосовувати у конкретних ситуаціях отримані теоретичні знання.

Певну частину практичних завдань у рамках курсу побудовано у форматі командних ігор. Для успішного виконання таких завдань важливим є сукупність складових: а) індивідуальна якісна підготовка гравців; б) інклюзивність, тобто максимальне задіяння усіх здобувачів академічної групи; в) чітка внутрішня скоординованість дій; г) чіткий розподіл лідерських, виконавчих, пошукових та інших функцій серед членів команди; д) уважне ставлення до деталей завдання; е) чітке розуміння мети виконаного завдання.

Виконання індивідуальних практичних завдань (кейсів) вимагає попереднього глибокого опрацювання теоретичного матеріалу теми, формування якісної підготовки в частині оволодіння необхідними знаннями. Під час виконання певного кейсу здобувач має передусім спробувати застосувати набуті знання; можливо, виявити певні прогалини у підготовці та надолужити їх.

Викладачі кафедри не вимагають конспектування змісту відповідних норм законодавчих актів або окремих розділів чи положень навчальної літератури. Проте, якщо студент посиляється на додаткову наукову літературу чи оригінальні довідкові матеріали, він має наводити їх максимально близько до змісту з посиланням на джерело з вихідними даними. Отже, конспективні записи таких джерел і матеріалів мають підтверджувати їх достовірність і відношення до відповідної теми заняття.

Звертаємо увагу на те, що пропущені семінарські (практичні) заняття або виявлення недостатньої підготовленості до них підлягають додатковому опрацюванню та індивідуальному звіту з тієї чи іншої теми перед викладачем, який проводить семінарські (практичні) заняття. Студенти, які не «відпрацювали» пропущені заняття або одержали незадовільні оцінки з відповідної теми, не допускаються до складання заліку з навчальної дисципліни.

4.2. Плани практичних занять з навчальної дисципліни

Тема 1. АГРОБІЗНЕС У СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ: ЮРИДИЧНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

1. Поняття та класифікація сучасного агробізнесу в Україні
2. Законодавчі засади функціонування агробізнесу
3. Принципи правового регулювання агробізнесу в Україні
4. Особливості правового статусу специфічних суб'єктів агробізнесу (фермерське господарство, сільськогосподарський кооператив, агрохолдинг, державні аграрні підприємства)

Нормативно-правові акти та спеціальна література

1. Конституція України від 28.06.1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Господарський кодекс України від 16.01.2003 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18, № 19–20, № 21–22. Ст. 144. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>

3. Про державну підтримку сільського господарства України : Закон України від 24.06.2004 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 49. Ст. 527.

4. Про кооперацію : Закон України від 10 липня 2003 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 5. Ст. 35. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1087-15#Text>

5. Про фермерське господарство : Закон України від 19.06.2003 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 45. Ст. 363.

6. Antle John M., Ray Srabashi. Sustainable Agricultural Development. Palgrave Macmillan, 2020. 208 p.

7. Ashok K. Mishra, Davide Viaggi, Sergio Gomez y Paloma. Public Policy in Agriculture. Impact on Labor Supply and Household Income. Routledge, 2019. 370 p.

8. Chen C.C., Yueh H.P., Liang C.Y. Strategic Management of Agribusiness: Determinants and Trends. *Journal Of Entrepreneurship Management And Innovation*. 2016. Vol. 12. Issue 4. P. 69–97.

9. Chandrasekaran N., Raghuram G. Agribusiness Supply Chain Management. CRC Press-Taylor & Francis Group, 2014. 657 p.

10. Global situation of pesticide management in agriculture and public health: Report of a 2018 WHO–FAO survey. Geneva : World Health Organization and Food and Agriculture Organization of the United Nations, 2019.

11. Hosono Akio, Magno Campos da Rocha, Carlos Hongo, Yutaka (Eds.) Development for Sustainable Agriculture. The Brazilian Cerrado. Palgrave Macmillan, 2016. 278 p.

12. Hryhorieva K. Legal supply of state support for pedigree cattle breeding: development and improvement. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2018. № 5. V. 2. P. 16–21.

13. Mangirdas Morkūnas, Artiom Volkov, Yuriy Bilan, Agota Giedrė Raišienė. The role of government in forming agricultural policy: economic resilience measuring index exploited. *Revista "Administratie si Management Public" (RAMP)*. 2018. Vol. 31. P. 111–131.

14. Minou Yussefi-Menzler, Helga Willer, Neil Sorensen. The World of Organic Agriculture Statistics and Emerging Trends 2008. Routledge, 2014. 268 p.

15. The state of food and agriculture. Leveraging food systems for inclusive rural transformation. Food and Agriculture Organization of the United Nations. Rome, 2017. 181 p.

16. The state of the world's land and water resources for food and agriculture (SOLAW) – Managing systems at risk. Food and Agriculture Organization of the United Nations, Rome and Earthscan, London. FAO. 2011. 312 p. URL: <http://www.fao.org/3/a-i1688e.pdf>

17. Бондар О.Г. Аграрно-правові проблеми контрольно-наглядової діяльності у сільському господарстві України : монографія. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2014. 455 с.

18. Григор'єва Х.А. Державна підтримка сільського господарства України: проблеми правового забезпечення : монографія. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2019. 596 с.

19. Григор'єва Х.А. Правове забезпечення ідентифікації та реєстрації тварин: термінологічні та функціональні питання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2016. № 39. С. 112–116.

20. Духневич А.В. Правові проблеми реалізації Угоди про сільське господарство СОТ в Україні : монографія. Луцьк : Вежа, 2016. 399 с.

21. Єрмоленко В.М. Особливості формування категорії «сталий розвиток сільських територій». *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Право»*. 2010. Вип. 156. С. 50–59.

22. Єфремова І.І., Ломакіна І.Ю. Організаційно-правові форми агробізнесу в Україні. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. № 1. С. 282–286.

23. Корнієнко Г. Агробізнес як правова категорія. *Проблеми законності*. 2019. Вип. 147. С. 151–162.

24. Курман Т.В. Агробізнес та продовольча безпека: загрози та проблеми правового забезпечення в умовах воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 3. С. 122–126.

25. Курман Т.В. Сталий розвиток сільськогосподарського виробництва: проблеми правового забезпечення : моногр. Харків : Юрайт, 2018. 376 с.

Завдання або кейси для поточного контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти

1. Розгляньте ситуацію, в яку потрапило ТОВ «Успіх АГРО». Відповідно до установчих документів підприємство займається сільськогосподарською діяльністю, у тому числі птахівництвом, вирощуванням квітів тощо.

Розвинувши бізнес, ТОВ «Успіх АГРО» сформувало три напрями виробництва:

- птахівничий (функціонує птахоферма, виробляється фасоване куряче м'ясо);
- добривний (з курячого посліду, який щоденно утворюється на птахофермі, ТОВ виробляє бутильовані органічні добрива для домашніх квітів. Запущено процес реєстрації власної торгової марки добрив);
- квітковий (у великій теплиці організовано цілорічне вирощування декоративних квітів – гладіолусів для зрізу).

ТОВ «Успіх АГРО» вважає, що процентне співвідношення сільськогосподарського товаровиробництва складає: 40 % – птахівництво, 30 % – добрива, 30 % – квіткарство.

У зв'язку з цим підприємство претендує на правовий статус сільськогосподарського товаровиробника і на перехід до спрощеної системи оподаткування – реєстрації як платника єдиного податку четвертої групи.

Однак підприємство отримало відмову на підставі того, що частка його сільськогосподарського товаровиробництва не сягає необхідних 75 %, оскільки виробництво органічних добрив та декоративних квітів, на думку податкової служби, не задовольняє відповідні вимоги законодавства щодо виробництва сільськогосподарської продукції.

Які аргументи Ви можете запропонувати для того, щоб допомогти ТОВ «Успіх АГРО» у цій ситуації?

2. Виконайте завдання «Знайди помилку». Прочитайте уважно кожен кейс та знайдіть усі помилки – ті твердження, які неможливі за чинним законодавством.

Кейс А. В установчому договорі сімейного фермерського господарства «Україна» передбачено, що його членами є: громадянин Усенко, його дружина та діти: 18-річна дочка та 12-річний син.

Це сімейне фермерське господарство веде зовнішньоекономічну діяльність із молдавськими партнерами. Бажаючи залучити іноземні інвестиції та зацікавити партнерів, член правління фермерського господарства запропонував їм вступити до складу фермерського господарства на правах асоційованих членів. При цьому фермерське господарство повідомило про свої амбіції увійти до функціонуючого агрохолдингу.

Кейс Б. Громадянин Сербії, який 30 років живе та працює в Україні, купив 20 га сільськогосподарської землі та бажає заснувати фермерське господарство «Сербське злато». Державний реєстратор відмовила йому в реєстрації фермерського господарства на тій підставі, що фермерське господарство – це сімейно-родинне господарство, а одна особа не в праві його створювати згідно з чинним законодавством України. Тоді громадянин Сербії вирішив одноособово заснувати сільськогосподарський кооператив, на що отримав згоду.

Кейс В. Громадянин України Жук О.О. заснував фермерське господарство «Вперед!», для чого отримав від сільської ради у свою приватну власність 100 га землі сільськогосподарського призначення на безоплатній основі. Членами фермерського господарства Жука О.О. також стали: а) його хрещений батько; б) двоюрідний брат його дружини – громадянин Болгарії; в) чоловік його дочки – 22-річний громадянин України, юрист; г) його колишня дружина. Прагнучи диверсифікувати діяльність свого господарства, голова ФГ розвинув окрім рослинницького напрямку діяльності, ще й туристичний, а саме: організував надання послуг зеленого туризму (розміщення туристів, демонстрація їм сільського життя, залучення до деяких сільськогосподарських процесів тощо), зберігши при цьому статус сільськогосподарського товаровиробника.

3. В українському агробізнесі останніх років напевно найгучнішим скандалом став технічний дефолт агрохолдингу «Мрія».

Один з найбільших та динамічних агрохолдингів України у 2014 році оголосив неспроможність виконати свої фінансові зобов'язання, які сягали 1,2 млрд дол. У цьому завданні нас цікавить, як стягував свою частину боргу банк «Креді Агріколь».

Так, за кілька років до цього між банком та кількома підприємствами холдингу (ТОВ «Мрія Центр», ТОВ «Мрія-Підгайці»,

ТОВ «КАГРО», ТОВ «Мрія-Лізинг», ТОВ «Мрія Карпат», ТОВ «Лемківська Мрія») було укладено кредитний договір про відкриття кредитної лінії загальною сумою 27 млн доларів.

Паралельно було укладено два договори поруки: із ще одним підприємством холдингу – ТОВ «Мрія АгроХолдинг», а також із материнською компанією – Мрія Агро Холдинг Паблік Лімітед, що зареєстрована на Кіпрі. Ці компанії виступили поручителями, тобто забезпечували виконання кредитних зобов'язань інших підприємств холдингу.

Відповідно до кредитного договору та договорів поруки усі учасники є солідарними боржниками.

Оскільки строки договорів пройшли, а кредитні зобов'язання не були виконанні, гроші та проценти не були повернуті, банк постав перед питанням звернення до суду.

Ураховуючи структурні та правові особливості агрохолдингу, спробуйте визначити, до кого треба звертатися кредитору у судовому порядку?

Тема 2. ПРАВОВІ ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ТА ІНШИХ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ В АГРОБІЗНЕСІ

1. Земля сільськогосподарського призначення у ринковому обороті: нові правові умови
2. Особливості орендного землекористування в агробізнесі
3. Правові особливості здійснення меліоративних заходів у агробізнесі
4. Правові засади використання водних ресурсів для здійснення агробізнесу
5. Правові особливості використання лісових ресурсів та ресурсів рослинного світу для потреб агробізнесу
6. Правова специфіка використання надр у агробізнесі

Нормативно-правові акти та спеціальна література

1. Конституція України від 28.06.1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Земельний кодекс України від 25.10.2001 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 3–4. Ст. 27.

3. Про державну підтримку сільського господарства України : Закон України від 24.06.2004 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 49. Ст. 527.

4. Господарський кодекс України від 16.01.2003 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18, № 19–20, № 21–22. Ст. 144. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>

5. Про кооперацію : Закон України від 10 липня 2003 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 5. Ст. 35. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1087-15#Text>

6. Про фермерське господарство : Закон України від 19.06.2003 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 45. Ст. 363.

7. Antle John M., Ray Srabashi. Sustainable Agricultural Development. Palgrave Macmillan, 2020. 208 p.

8. Ashok K. Mishra, Davide Viaggi, Sergio Gomez y Paloma. Public Policy in Agriculture. Impact on Labor Supply and Household Income. Routledge, 2019. 370 p.

9. Global situation of pesticide management in agriculture and public health: Report of a 2018 WHO-FAO survey. Geneva : World Health Organization and Food and Agriculture Organization of the United Nations, 2019.

10. Hosono Akio, Magno Campos da Rocha, Carlos Hongo, Yutaka (Eds.) Development for Sustainable Agriculture. The Brazilian Cerrado. Palgrave Macmillan, 2016. 278 p.

11. Hryhorieva K. Legal supply of state support for pedigree cattle breeding: development and improvement. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2018. № 5. V. 2. P. 16–21.

12. Mangirdas Morkūnas, Artiom Volkov, Yuriy Bilan, Agota Giedrė Raišienė. The role of government in forming agricultural policy: economic resilience measuring index exploited. *Revista "Administratie si Management Public"* (RAMP). 2018. Vol. 31. P. 111–131.

13. Minou Youssefi-Menzler, Helga Willer, Neil Sorensen The World of Organic Agriculture Statistics and Emerging Trends 2008. Routledge, 2014. 268 p.

14. The state of food and agriculture. Leveraging food systems for inclusive rural transformation. Food and Agriculture Organization of the United Nations. Rome, 2017. 181 p.

15. The state of the world's land and water resources for food and agriculture (SOLAW) – Managing systems at risk. Food and Agriculture

Organization of the United Nations, Rome and Earthscan, London. FAO. 2011. 312 p. URL: <http://www.fao.org/3/a-i1688e.pdf>

16. Бондар О.Г. Аграрно-правові проблеми контрольно-наглядової діяльності у сільському господарстві України : монографія. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2014. 455 с.

17. Григор'єва Х.А. Державна підтримка сільського господарства України: проблеми правового забезпечення : монографія. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2019. 596 с.

18. Духневич А.В. Правові проблеми реалізації Угоди про сільське господарство СОТ в Україні : монографія. Луцьк : Вежа, 2016. 399 с.

19. Єрмоленко В.М. Особливості формування категорії «сталий розвиток сільських територій». *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Право»*. 2010. Вип. 156. С. 50–59.

20. Єфремова І.І., Ломакіна І.Ю. Організаційно-правові форми агробізнесу в Україні. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. № 1. С. 282–286.

21. Заєць О. Обрання належного способу захисту земельних прав: окремі проблеми. *Часопис Київського університету права*. 2019. Вип. 2. С. 151–154.

22. Ільків Н.В. Інститут поновлення договору оренди земельної ділянки як засіб протидії рейдерству. *Юридичний вісник*. 2020. № 1. С. 156–162.

23. Корнієнко Г. Агробізнес як правова категорія. *Проблеми законності*. 2019. Вип. 147. С. 151–162.

24. Курман Т.В. Агробізнес та продовольча безпека: загрози та проблеми правового забезпечення в умовах воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 3. С. 122–126.

25. Курман Т.В. Сталий розвиток сільськогосподарського виробництва: проблеми правового забезпечення : монографія. Харків : Юрайт, 2018. 376 с.

26. Юрченко Е.С. Право сільськогосподарського землекористування в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06. Київ, 2019. 20 с.

27. Офіційний сайт Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. URL: <https://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>

28. Публічне акціонерне товариство «Аграрний фонд». URL: <http://agrofond.gov.ua/>

29. Офіційний сайт Державної служби з питань геодезії, картографії та кадастру. URL: <https://land.gov.ua/>

30. Офіційний сайт Державної служби з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів. URL: <https://dpss.gov.ua/>

Завдання або кейси для поточного контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти

1. Рішенням Іванівської районної ради народних депутатів від 10 вересня 1993 року «Про надання земельної ділянки для створення селянського (фермерського) господарства громадянина Козирю А.А.» цій особі надано земельну ділянку сільськогосподарських угідь площею 45,4 га в постійне користування на підставі ст. 51, 52 ЗК України та Закону України «Про селянське (фермерське) господарство». Через місяць було зареєстровано СФГ «Каравай», головою якого став Козирь А.А., а членами – його двоє синів. У 2013 році Козирь А.А. помер, а головою фермерського господарства став його старший син.

У 2018 році було видано наказ Головного управління Держгеокадастру від 02 березня 2018 року № 1106-СГ «Про припинення права постійного користування земельною ділянкою», яким припинено право постійного користування земельною ділянкою державної власності сільськогосподарського призначення, у зв'язку зі смертю користувача земельної ділянки Козиря А.А. Земельну ділянку віднесено до земель запасу державної власності сільськогосподарського призначення. Тобто позиція державного органу полягає у тому, що право постійного користування земельною ділянкою фізичної особи «помирає» разом із цією особою, і тому подальше використання такої земельної ділянки фермерським господарством відбувається без будь-яких юридичних підстав.

Один із синів – голова ФГ – вважає, що право постійного користування земельною ділянкою, яке належало його батьку (засновнику фермерського господарства), перейшло до самого фермерського господарства, і тому наказ ГУ Держгеокадастру неправомірний та порушує права юридичної особи.

Другий член ФГ має інше бачення: він вважає, що право постійного користування земельною ділянкою сільськогосподарського призначення, яким володів його батько, не переходило до фермерського господарства, а тому має увійти до складу спадщини батька.

Визначте, як має вирішитися, на Вашу думку, ця надзвичайно поширена в сучасній Україні юридична ситуація?

2. ТОВ «ЮГ-Агро», засіваючи своє поле А, випадково (а може й ні?) засіяло і добрячий шмат сусідньої земельної ділянки Б. Це сусіднє поле перебувало в оренді у ТОВ «Райз», але не оброблялося ним протягом останніх двох років.

Коли врожай вже треба було збирати, ТОВ «ЮГ-Агро» надіслав листа до ТОВ «Райз» з пропозицією визнати за ним відповідний урожай та надати змогу його зібрати. Зі свого боку, ТОВ «Райз» заявило своє право на спірний урожай, оскільки він був вирощений під час дії законного договору оренди земельної ділянки Б, а значить, у цього підприємства існує право на сільськогосподарську продукцію, яка виробляється на цій землі.

До того ж про свої права на спірний урожай заявив і власник цієї земельної ділянки Б. Він аргументував свою вимогу тим, що ця земля належить йому на праві власності, а отже, йому належить і законне право на продукцію, яка росте на цій землі. Жодних договорів між ним та ТОВ «ЮГ-Агро» не укладалося, тому це підприємство не має жодних прав на урожай, вирощений на належній йому земельній ділянці.

ТОВ «ЮГ-Агро» надало докази закупівлі насіння та засобів захисту рослин, які використовувалися для вирощування спірного врожаю.

Хто з цих суб'єктів, на Вашу думку, має право на спірний урожай? Аргументуйте свою позицію.

3. Виконайте творче завдання. Уже кілька років український агробізнес сильно потерпає від ганебного та безжалісного явища – рейдерства.

Рейдерські захвати аграрних підприємств мають свою специфіку: вони спрямовані на захоплення сільськогосподарських земель, врожаю, вартісної сільськогосподарської техніки, тварин тощо.

Беззахисність аграріїв призводить до озброєння селян, організації самооборони, утворення приватних силових структур для захисту від рейдерських нападів. Ситуація в агробізнесі загострюється все більше.

Проведіть власне розслідування з цієї живої теми – в мережі Інтернет викладено безліч матеріалів, які ілюструють агрорейдерство.

Спробуйте визначити, чим користуються рейдери для захватів чужого агробізнесу? Які найбільш поширені схеми? Які правові обставини цьому сприяють?

Тема 3. ДЕРЖАВА І АГРОБІЗНЕС: ПРАВОВІ ГРАНІ ВЗАЄМОДІЇ

1. Правові принципи взаємодії держави і агробізнесу
2. Система органів державної влади, що регулюють відносини у сільському господарстві
3. Правове забезпечення державної підтримки агробізнесу:
 - 3.1. Податкова підтримка
 - 3.2. Кредитна підтримка
 - 3.3. Фінансова підтримка
 - 3.4. Страхова підтримка
 - 3.5. Лізингова підтримка
 - 3.6. Підтримка сімейних фермерських господарств
 - 3.7. Інші види підтримки

Нормативно-правові акти та спеціальна література

1. Лісовий кодекс України : прийнятий 21 січня 1994 року в редакції Закону від 8 лютого 2006 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 21. Ст. 170.
2. Кодекс України про надра : прийнятий 27 липня 1994 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 36. Ст. 340.
3. Водний кодекс України : прийнятий 6 червня 1995 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 24. Ст. 189.
4. Земельний кодекс України : прийнятий 25 жовтня 2001 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 3–4. Ст. 27.
5. Про охорону атмосферного повітря : Закон України від 16 жовтня 1992 року в редакції від 21 червня 2001 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 48. Ст. 252.

6. Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення : Закон України від 24 лютого 1994 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 27. Ст. 218.

7. Про відходи : Закон України від 5 березня 1998 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 36–37. Ст. 242.

8. Про рослинний світ : Закон України від 9 квітня 1999 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 22–23. Ст. 198.

9. Про тваринний світ : Закон України від 13 грудня 2001 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 14. Ст. 97.

10. Про питну воду, питне водопостачання та водовідведення : Закон України від 10 січня 2002 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 16. Ст. 112.

11. Про охорону земель : Закон України від 19 червня 2003 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 39. Ст. 350.

12. Scarascia Mugnozza G. Land management & good governance. *Italian Journal of Engineering Geology and Environment*. 2021. Vol. 1. P. 3–4.

13. Kotter T., Bill R. Land- and Property Management. *Raumforschung Und Raumordnung-Spatial Research And Planning*. 2018. Vol. 76. Issue 5. P. 379–380.

14. Григор'єва Х.А. Державна підтримка сільського господарства України: проблеми правового забезпечення : монографія. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2019. 596 с.

15. Григор'єва Х.А. Формальні недоліки аграрного законодавства у сфері державної підтримки сільського господарства України. *Актуальні проблеми правового регулювання аграрних, земельних, екологічних та природоресурсних відносин в Україні* : колективна монографія / відп. ред.: Т.Є. Харитоновна, І.І. Каракаш. Одеса : Вид. дім «Гельветика», 2018. С. 309–323.

16. Григор'єва Х.А. Нові форми аграрного протекціонізму в світі: правові уроки для України. *Аграрне та земельне право України: сучасна парадигма і перспективи розвитку* : колективна монографія / за ред. д. ю. н., проф. А.П. Гетьмана та д. ю. н., проф. Т.В. Курман. Харків : Юрайт, 2022. С. 78–100.

17. Григор'єва Х.А. Науковий аналіз нормативно-правового забезпечення надання часткової компенсації вартості сільськогосподарської техніки. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 6. С. 78–82.

18. Григор'єва Х.А. Правові аспекти надання часткової компенсації вартості вітчизняної сільськогосподарської техніки та обладнання. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 2. С. 102–106.

19. Григор'єва Х.А. Теоретико-правовий аналіз Концепції розвитку фермерських господарств та сільськогосподарської кооперації на 2018–2020 роки. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 11. С. 85–89.

20. Григор'єва Х.А. Надання державних гарантій як різновид кредитної підтримки сільського господарства: правові питання. *Юридичний бюлетень*. 2018. № 8. С. 116–123.

21. Григор'єва Х.А. Співвідношення правових категорій державної підтримки сільського господарства та державної аграрної політики. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 7. С. 64–68.

22. Григор'єва Х.А. Правові засади надання поворотної фінансової підтримки фермерським господарствам в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 2. С. 105–109.

23. Григор'єва Х.А. Правове забезпечення державної підтримки у сфері лізингу техніки та обладнання для АПК в Україні. *Право і суспільство*. 2017. № 1. С. 92–98.

24. Григор'єва Х.А. Реформування законодавчих засад оподаткування сільськогосподарських товаровиробників: агропротекційний вимір. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2017. Вип.42. С. 146–150.

25. Екологічне право України : навчальний посібник / за ред. проф. І.І. Каракаша, д. ю. н. Т.Є. Харитоновної, к. ю. н. А.І. Черемної. Вид. 1-е. Одеса : Гельветика, 2018. 408 с.

26. Мартин А.Г., Копайгора Б.М. Порівняльний аналіз системи управління сільськогосподарськими землями державної власності у країнах ЄС. *Землеустрій, кадастр і моніторинг земель*. 2015. № 1. С. 14–19.

Завдання або кейси для поточного контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти

1. Ознайомтеся із обставинами справи, яка є типовою для українського агробізнесу.

ТОВ «Райський сад» є сільськогосподарським товаровиробником, вирощує рис, кукурудзу та інші сільськогосподарські культури. У 2012 році підприємство вирішило скористатися

державною підтримкою у вигляді часткової компенсації вартості електроенергії, використаної для поливу на зрошуваних землях. Відповідно до цієї програми держава компенсувала аграріям до 50 % вартості електроенергії, витраченої на роботу поливних машин.

Оскільки усі документи були подані вчасно та правильно, ТОВ «Райський сад» було внесено до реєстру сільськогосподарських підприємств, які мають право на компенсацію за вказаною бюджетною програмою, та очікувало на виплату у розмірі 170 тис. грн.

Головним розпорядником бюджетних коштів та відповідальним виконавцем бюджетної програми, що затверджує розподіл бюджетних коштів для компенсації витрат, та спрямовує їх у регіони, – Міністерством аграрної політики та продовольства України прийнято наказ від 11 вересня 2012 року № 555 «Про розподіл коштів, передбачених у Державному бюджеті України на 2012 рік для часткової компенсації вартості електроенергії, використаної для поливу на зрошувальних землях», відповідно до якого суб'єктам господарювання агропромислового комплексу Херсонської області для часткової компенсації вартості електроенергії, використаної для поливу на зрошувальних землях передбачалися кошти у сумі 32 532 500 грн, у тому числі для ТОВ «Райський сад» – 170 тис. грн. Зазначені кошти розподілом відкритих асигнувань з рахунку Мінагрополітики у повному обсязі були спрямовані до Головного управління агропромислового розвитку Херсонської обласної державної адміністрації. Проте відділення Державної казначейської служби України у 2012 році в першу чергу здійснювали виплату коштів по соціальних напрямках, у зв'язку з чим виплата компенсації сільгосптоваровиробникам вартості електроенергії, використаної для поливу на зрошувальних землях, була здійснена частково, а конкретно ТОВ «Райський сад» гроші взагалі не надійшли.

На неодноразові письмові звернення до Херсонської облдержадміністрації, Державної казначейської служби та Мінагрополітики підприємству відповідали відмовою з посиланням на відсутність бюджетних грошей за цією програмою, яка з 2012 року більше не фінансується.

Подумайте, чи має право ТОВ «Райський сад» вимагати виплати обіцяної йому компенсації?

У якому порядку та до якого суб'єкта має звертатися це підприємство для відстоювання своїх прав?

Як Ви оцінюєте шанси на успішний захист такого клієнта?

2. Фермерське господарство «Щаслива корова» займається молочним скотарством. Дізнавшись про державну підтримку у вигляді бюджетної дотації на утримання корів молочного напрямку продуктивності (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/106-2018-%D0%BF#Text>), ФГ вирішило скористатися цією програмою.

Однак все пішло не так.

Хронологія подій:

25.09.2020 року – ФГ сформувало повний пакет документів та надіслало його до Мінекономіки;

28.09.2020 року – заявка була отримана та зареєстрована у системі електронного документообороту;

01.10.2020 року – закінчився строк подання документів на дотацію;

30.10.2020 року – відбулося засідання Комісії Мінекономіки, у протоколі якого зазначено, що ФГ «Щаслива корова» не включається до реєстру отримувачів бюджетної дотації. Причина – витяг з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно був виданий не тією датою, яка була потрібна;

23.12.2020 року – фермерське господарство отримало листа від Мінекономіки з відмовою у підтримці;

13.01.2021 року – ФГ надіслало виправлений документ, але отримало відповідь про те, що термін подачі документів збіг ще 1 жовтня 2020 року.

Отже, право на отримання дотації у ФГ «Щаслива корова», безумовно, є, однак йому відмовлено з формальної причини. Оскільки йде мова про 50 корів, то сума дотації складала би 250 тис. грн, які дуже не хочеться втрачати.

Допоможіть ФГ «Щаслива корова» ефективно оскаржити цю прикру відмову – спробуйте знайти юридичні зачіпки.

P.S. Не забувайте про те, що законодавство слід аналізувати, ураховуючи момент існування правовідносин.

3. ТОВ «Конкорд-Агро» є сільськогосподарським товаровиробником, займається рослинництвом, обробляє 120 га земель, має

у власності кілька господарських будівель, серед яких потужний млин для переробки зернових та складові приміщення, в яких зберігаються інструменти, обладнання, насіння та добрива.

Державним інспектором з охорони навколишнього природного середовища Миколаївської області Рижко Д.О. 05.10.2016 року проведено перевірку дотримання ТОВ «Конкорд-Агро», за результатами якої складено акт № 120/01-01-14. На основі цього акту Держекоінспекція Миколаївської області склала припис № 09-09-07-08, відповідно до якого від ТОВ «Конкорд-Агро» вимагалось усунути знайдені правопорушення, зокрема:

- укласти договір обов'язкового страхування цивільної відповідальності суб'єкта господарювання за шкоду, яку може бути заподіяно довкіллю або здоров'ю людей під час зберігання та застосування пестицидів і агрохімікатів;

- оформити та представити до Держекоінспекції документи, що посвідчують право власності/користування ТОВ «Конкорд-Агро» земельними ділянками площами 7,9 га та 9,3 га під об'єктами нерухомого майна (належать на праві власності «Конкорд-Агро»).

Виконання цих приписів коштуватиме підприємству значних коштів, а вільних фінансових ресурсів на цей час немає.

Чи можна не виконувати ці приписи?

Як можна «зламати» ці вимоги Держекоінспекції?

Тема 4. ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АГРОБІЗНЕСУ У СФЕРІ РОСЛИННИЦТВА

1. Правове забезпечення виробництва та реалізації зерна
2. Правові особливості виноградарства і виноробства
3. Правові вимоги до агробізнесу у сфері насінництва та розсадництва
4. Законодавче забезпечення садівництва
5. Правова специфіка ведення тепличного господарства
6. Законодавчі вимоги до вирощування енергетичних рослин
7. Правове забезпечення використання пестицидів та агрохімікатів
8. Законодавчі засади виробництва органічної продукції рослинництва

Нормативно-правові акти та спеціальна література

1. Про насіння і садівний матеріал : Закон України від 26.12.2002 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 13. Ст. 92.
2. Про пестициди і агрохімікати : Закон України від 02.03.1995 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 14. Ст. 91.
3. Про захист рослин : Закон України від 14.10.1998 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 50-51. Ст. 310.
4. Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції : Закон України від 10.07.2018 року. *Відомості Верховної Ради*. 2018. № 36. Ст. 275.
5. Про зерно та ринок зерна в Україні : Закон України від 04.07.2002 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 35. Ст. 258.
6. Про виноград та виноградне вино : Закон України від 16.06.2005 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 31. Ст. 419.
7. Роженко О.В. Правове регулювання зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання у сфері вирощування зернових культур в Україні: теоретико-правові аспекти. *Правовий часопис Донбасу*. 2021. № 4 (77).
8. Марченко С.І., Петрина Х.С. Порівняльний аналіз правового регулювання виноградарства та виноробства в Україні та Молдові. *Часопис Київського університету права*. 2019. Вип. 4. С. 279-283.
9. Григор'єва Х.А. Правовий механізм державної підтримки виноградарства, садівництва і хмелярства в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2016. Т. 1. Вип. 40. С. 121-125.
10. Поліщук В.А. Правові питання промислового садівництва в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 9. С. 66-70.
11. Карпінська Н.В. Застосування санітарних та фітосанітарних заходів: проблеми правового забезпечення у контексті вимог СОТ та ЄС : монографія. Луцьк : СПД Гадяк Жанна Володимирівна, друкарня «Волиньполіграф», 2021. 532 с.
12. Карпінська Н.В. Принципи застосування санітарних та фітосанітарних заходів: вимоги СОТ та ЄС. *Європейські перспективи*. 2021. № 1. С. 145-154.

Завдання або кейси для поточного контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти

1. У 2017 році на другому поверсі Нового ринку в Одесі, над торговими павільйонами було реалізовано незвичний для України проект: посеред міста-мільйонника організовано теплицю площею 600 м² для вирощування органічної полуниці.

Однак така цікава ідея викликає юридичні питання.

Наприклад, такі:

1) чи має право керівництво ринку організувати подібну сільськогосподарську діяльність?

2) чи вважається власник такої теплиці виробником сільськогосподарської продукції?

3) чи має право власник цієї теплиці право на пільгове оподаткування та державну підтримку як аграрій?

4) чи має право виробник маркувати свою продукцію «екологічно чиста полуниця»?

2. ПП «Болград-Вайн» займається вирощуванням винограду, виготовленням виноматеріалів та виробництвом виноробної продукції – випускає вина власної торгової марки. Підприємство має ліцензію на виробництво алкогольних напоїв, виробляє 50 тис. літрів власного вина в рік.

У 2021 році ПП «Болград-Вайн» за договором поставки продало 100 тонн власновироблених виноматеріалів виноградних покупцю – ТОВ «Діоніс».

ТОВ «Діоніс» теж є виробником виноробної продукції, має ліцензію на виробництво алкогольних напоїв, однак у цьому році йому не вистачило власних виноматеріалів для виробництва вина своєї торгової марки – саме тому воно було змушене докупити виноматеріали у ПП «Болград-Вайн».

Перевірка Державної фіскальної служби закінчилася складанням акту, в якому було зазначено про виявлення порушення з боку ПП «Болград-Вайн» ст. 15 Закону України «Про державне регулювання виробництва та обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв і тютюнових виробів», а саме: *ПП «Болград-Вайн» здійснено поставку виноматеріалів виноградних столових суб'єкту первинного виноробства ПП «Діоніс» без придбання ліцензії на право оптової торгівлі алкогольними напоями.*

За результатами цієї перевірки та внаслідок виявленого порушення ДФС нарахувала ПП «Болград-Вайн» фінансові санкції у розмірі 2,5 млн грн.

Подумайте, як можна врятувати виноробне підприємство у цій ситуації? Як би Ви будували стратегію захисту?

Тема 5. ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АГРОБІЗНЕСУ У СФЕРІ ТВАРИННИЦТВА І РИБНИЦТВА

1. Правові вимоги до виробництва м'яса та м'ясної продукції

2. Законодавче забезпечення агробізнесу у сфері виробництва молока та молочної продукції

3. Правові засади виробництва кормів

4. Правове регулювання поводження із побічними продуктами тваринного походження, не призначеними для споживання людиною

5. Законодавче забезпечення племінного тваринництва

6. Правові засади агробізнесу у сфері аквакультури

7. Законодавчі засади виробництва органічної продукції тваринництва і рибництва

Нормативно-правові акти та спеціальна література

1. Про молоко та молочні продукти : Закон України від 24.06.2004 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 47. Ст. 513.

2. Про безпечність та гігієну кормів : Закон України від 21.12.2017 року. *Відомості Верховної Ради*. 2018. № 10. Ст. 53.

3. Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів : Закон України від 23.12.1997 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 19. Ст. 98.

4. Про ветеринарну медицину : Закон України від 25.06.1992 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 36. Ст. 531.

5. Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин : Закон України від 18.05.2017 року. *Відомості Верховної Ради*. 2017. № 31. Ст. 343.

6. Про побічні продукти тваринного походження, не призначені для споживання людиною : Закон України від 07.04.2015 року. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 24. Ст. 171.

7. Про бджільництво : Закон України від 22.02.2000 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 21. Ст. 157.

8. Про аквакультуру : Закон України від 18.09.2012 року. *Відомості Верховної Ради*. 2013. № 43. Ст. 616.

9. Оверковська Т.К. Правове регулювання безпечності продуктів харчування. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 4. С. 109–114.

10. Шибко Р. Виробництво сільськогосподарської сировини для дитячого харчування як об'єкт правового регулювання. *Часопис Київського університету права*. 2019. Вип. 4. С. 290–295.

11. Уркевич В.Ю. Про правове регулювання тваринництва в Україні. *Проблеми законності*. 2017. Вип. 138. С. 89–98.

12. Канарик Ю. Розвиток законодавства у сфері виробництва та реалізації молока і молочної сировини. *Підприємництво, господарство і право*. 2014. № 4. С. 46–50.

13. Ковальова С.С., Дідух А.О. Питання класифікації актів правового забезпечення розвитку племінної справи в Україні. *Право. Людина. Довкілля*. 2019. Вип. 10 (1). С. 67–72.

14. Чвалюк А.М., Чвалюк Н.В. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2020. Вип. 2 (90). С. 215–227.

15. Кожура Л.О. Особливості правового регулювання сфери аквакультури в Україні. *Юридичний вісник*. 2021. № 1. С. 132–137.

16. Оверковська Т.В. Правове регулювання виробництва ветеринарних препаратів. *Economic and Law Paradigm of Modern Society*. 2020. Issue 1. P. 106–113.

Завдання або кейси для поточного контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти

1. Спробуйте вирішити ці дві схожі, однак все ж відмінні задачі.

Кейс А. Громадянин Ізраїлю Іцхак Рабінович купив в Одесі курочку, на упаковці якої було великими літерами написано «КОШЕРНА». Коли його син уважно вивчив етикетку та провів інформаційно-пошукову роботу, стало ясно, що фірма – виробник ПП «Божественне м'ясо» не має належного сертифіката кошерності.

Рабінович звернувся до суду з такими вимогами: а) повністю заборонити роботу ПП «Божественне м'ясо» через порушення

норм законодавства; б) відшкодувати йому матеріальні збитки, понесені в результаті купівлі курятини, у розмірі 300 грн; в) компенсувати йому моральну шкоду у розмірі 1 млн грн, оскільки він як правочинний іудей поніс великі страждання внаслідок порушення релігійних норм харчування, і його гріх став наслідком правопорушення фірми – виробника.

Кейс Б. Ресторан «Аль-Хаміді» напередодні святкування завершення священного для мусульман місяця Рамадану замовив у ПП «Азер-Meat» 200 кг халяльної баранини. Поставка та розрахунок відбулися в строк та в обумовленому обсязі. Однак документи на підтвердження халяльності (сертифікат Halal) буди подані із затримкою на два дні. За цей час ресторан провів 10 банкетів, обслужив більше тисячі гостей, яких годував купленою бараниною.

Однак виявилось, що сертифікат Halal, поданий ПП «Азер-Meat», прострочений – тобто продукція, поставлена і використана в ресторані не мала належного підтвердження дотримання вимог Корану.

Ресторан звернувся до суду із такими вимогами: а) заборонити діяльність ПП «Азер-Meat» на підставі порушення вимог законодавства; б) стягнути з ПП «Азер-Meat» суму оплати за договором; в) стягнути з ПП «Азер-Meat» суму моральної шкоди у розмірі 1 млн грн. При цьому ресторан зобов'язується витратити ці кошти на організацію великого благодійного обіду для бідних і нужденних, щоб таким чином відмолювати скоєний гріх.

Проаналізуйте уважно наведені правові ситуації. Визначте юридично важливі відмінності між ними.

На підставі цього спробуйте визначитися із юридичною стратегією захисту Рабіновича, ресторану «Аль-Хаміді», виробників курятини і баранини.

2. Проаналізуйте складну правову ситуацію, в яку потрапили агрокомпанії.

Між ТОВ «Свинний рай» та ПП «М'ясопродукти» було укладено договір поставки, відповідно до якого перше підприємство постачало живих свиней встановлених кондицій, а друге підприємство – покупець зобов'язувалося прийняти товар та оплатити його.

У період з 13 по 16 вересня ТОВ «Свинний рай» поставило покупцю 300 голів живих свиней на суму 1,6 млн грн загальною масою 23 тис. тонн. При відвантаженні товару закріпленим за позивачем державним ветеринарним лікарем здійснювався ветеринарний огляд тварин, їх визнано клінічно здоровими, про що ТОВ «Свинний рай» видавались корінці ветеринарних свідоцтв. ПП «М'ясопродукт» оплатило лише частину продукції – 150 тис. грн.

Однак після цієї поставки почалося найцікавіше. Виявилось, що у господарстві виробника уже кілька днів загадково гинуть тварини.

16 вересня о 16.00 (після завершення поставки) ТОВ «Свинний рай» повідомило управління Держпродспоживслужби про аномальну загибель свиней у господарстві.

17 вересня 2019 року після проведених аналізів було підтверджено спалах АЧС (африканської чуми свиней) та запроваджено карантин.

Тим часом, 19 вересня покупець – ПП «М'ясопродукт» провело забій отриманих свиней та спробувало продати м'ясо своїм власним контрагентам (ковбасному підприємству та м'ясному магазину), однак вони повернули продукцію, посилаючись на те, що вона з карантинного господарства.

Доки ПП «М'ясопродукт» думало, що робити з цією свининою, час ішов.

1 жовтня за результатами ветеринарно-санітарного обстеження Держпродспоживслужбою було встановлено, що уся партія свинини підлягає утилізації, оскільки вона протермінована та вже зіпсувалася. Про зараження АЧС у рішенні мова не йшла.

5 жовтня ПП «М'ясопродукт» письмово звернулося до виробника ТОВ «Свинний рай» із вимогами:

- а) відшкодування збитків у зв'язку з поверненням продукції;
- б) відшкодування збитків, понесених у зв'язку з утилізацією усієї отриманої свинини;
- в) про відмову від договору поставки з підстав істотної невідповідності якісним характеристикам товару.

Підприємство наполягає на тому, що виробник свідомо поставив продукцію, яка підлягає обов'язковому знищенню у разі оголошення карантину відповідно до Інструкції з профілактики та боротьби з африканською чумою свиней.

Зі свого боку, виробник – ТОВ «Свинний рай» теж висунуло претензії до покупця та вимагало оплатити залишок суми за договором поставки, оскільки продукція була належним чином поставлена та прийнята без зауважень ще до початку дії карантину.

Якби Вам довелося захищати виробника свиней, яку стратегію Ви би обрали? А у випадку, якщо Вашим клієнтом був би покупець?

Тема 6. ДОГОВІРНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АГРОБІЗНЕСУ

1. Особливості укладення та виконання договору контрактації сільськогосподарської продукції
2. Договір поставки сільськогосподарської продукції
3. Форвардний договір на поставку сільськогосподарської продукції
4. Договір агрохімічного обслуговування
5. Договір зберігання сільськогосподарської продукції
6. Договір страхування сільськогосподарської продукції
7. Правове регулювання видачі та обігу аграрних розписок

Нормативно-правові акти та спеціальна література

1. Господарський кодекс України від 16.01.2003 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18, № 19–20, № 21–22. Ст. 144.
2. Податковий кодекс України від 02.12.2010 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13–14, № 15–16, № 17. Ст. 112.
3. Про аграрні розписки : Закон України від 06.11.2012 року. *Відомості Верховної Ради*. 2013. № 50. Ст. 695.
4. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки : Закон України від 23.02.2006 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 31. Ст. 268.
5. Про фінансовий лізинг : Закон України від 16.12.1997 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 16. Ст. 68.
6. Горіславська І.В., Плаксієв І.І. До питання суб'єктного складу аграрних страхових правовідносин. *Науковий вісник НУБіП України. Серія «Право»*. 2014. Вип. 197. Ч. 1. С. 75–80.
7. Григор'єва Х.А. Переробна кооперація в сільському господарстві України: правове регулювання організації та діяльності : монографія. Одеса : Юридична література, 2015. 248 с.

8. Григор'єва Х.А. Правовий аналіз форвардних закупівель зерна як засобу державної підтримки сільськогосподарських підприємств. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 5. С. 47–52.

9. Гомза В.М. Сучасний стан кредитування аграрних підприємств: проблеми та шляхи їх вирішення. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки»*. 2014. Вип. 6. Ч. 2. С. 137–141.

10. Наконечна О.С. Особливості банківського кредитування аграрних підприємств України. *Агросвіт*. 2015. № 7. С. 26–30.

11. Чигрин О.Ю., Івахненко О. Банківське кредитування аграрного сектора економіки України. *Галицький економічний вісник*. 2020. Том 64. № 3. С. 14–24.

12. Безус Р.М., Маніло А.В. Особливості банківського фінансування аграрних підприємств. *Агросвіт*. 2014. № 1. С. 27–30.

13. Осадько А. Договірні лізингові відносини в сільському господарстві: історія, сучасність і перспективи розвитку. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 3. С. 159–161.

14. Шведенко П.Ю. Порівняльно-правовий досвід кредитування сільського господарства. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Право»*. 2013. Вип. 182. Ч. 3 С. 69–77.

15. Шведенко П.Ю. Відповідальність за порушення кредитних зобов'язань в аграрному секторі. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Право»*. 2014. Вип. 197. Ч. 2 С. 108–113.

16. Жушман В.П., Шведенко П.Ю. Поняття правопорушень, що виникають у сфері кредитування сільськогосподарських товаровиробників, їх ознаки, умови та причини виникнення. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Право»*. 2014. Вип. 197. Ч. 2. С. 55–58.

17. Прокопенко О.В., Омеляненко В.А. Лізинг як інструмент інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2013. № 2. URL: <http://mmi.fem.sumdu.edu.ua/>

18. Мамалига С.В. Аграрні розписки в Україні: проблеми та перспективи розвитку. *Агросвіт*. 2017. № 9. С. 30–34.

19. Руснак А.В., Прохорчук С.В., Карнаушенко А.С. Сучасний стан та перспективи розвитку аграрних розписок в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 3. С. 5–11.

20. Павлюченко Ю.М., Кравчук Б. Правова характеристика аграрних розписок. *Правничий часопис Донецького університету*. 2017. № 1–2. С. 49–56.

21. Домбровський С.Ф., Тарасенко Л.В. Аграрна розписка як інструмент регулювання договірних відносин за участю сільськогосподарських товаровиробників. *Університетські наукові записки*. 2013. № 4 (48). С. 315–324.

22. Осадько А.С. Роль договору лізингу в сільському господарстві України. *Науковий вісник НУБіП України. Серія «Право»*. 2014. Вип. 197. Ч. 2. С. 91–95.

Завдання або кейси для поточного контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти

1. Між ФГ «Енерговерба» та ТОВ «Промінь» було укладено форвардний контракт, відповідно до умов якого фермерське господарство зобов'язувалося виростити 500 тонн сировини енергетичної верби, яка використовується для виробництва біопалива, та поставити цю сировину до складу замовника – ТОВ «Промінь» до 1 жовтня. Форвардний контракт було грубо порушено, оскільки поставка відбулася в обсязі лише ¼ від запланованого тоннажу. Замовник не прийняв товар та відмовився його оплачувати. Сторони зрозуміли, що мають претензії одне до одного та без суду їм не обійтися.

Додаткові факти:

– у процесі вирощування законтракованого врожаю фермерське господарство зіткнулося із нашествиям квіткового тріпсу, який відноситься до регульованих шкідливих організмів категорії А;
– органи Держекоінспекції не відреагували на звернення фермерського господарства, офіційно відповівши, що вперше чують про карантин для рослин;

– ФГ змушене було використати для боротьби зі шкідниками пестицид нового покоління під назвою «Марвел», який розробляється в Інституті ґрунтознавства та агрохімії імені О.Н. Соколовського та проходить етап польових випробувань;

- через два тижні після початку нашествия квіткового трипсу Держпродспоживслужба оголосила надзвичайний стан у районі, який охоплює і землі ФГ;

- під час проведення фітосанітарних заходів на території ФГ, інспекторами було паралельно перевірено документи ФГ на землю. Висунуто припис про усунення знайденого правопорушення: вирощування сільськогосподарської продукції (енергетичної верби) на деградованих земельних ділянках, оскільки на таких землях категорично заборонено вести господарську діяльність;

- поставка меншого обсягу товару обумовлена незалежними від виробника причинами: увесь інший врожай було знищено уповноваженими органами у рамках боротьби зі шкідниками, що проводилася у районі;

- замовник ТОВ «Промінь» відмовилося приймати товар без наявності ветеринарного, фітосанітарного та карантинного сертифікатів;

- компенсацію збитків, понесених унаслідок фітосанітарних заходів, ФГ не отримало.

Проаналізуйте усі факти в сукупності.

Спробуйте визначити:

- які вимоги можуть пред'явити сторони в суді;
- які аргументи слід використовувати для захисту інтересів кожної із сторін.

2. Між ФГ «Хитрий фермер» та ТОВ «Агросервіс» було укладено договір поставки, відповідно до якого фермерське господарство отримало замовлену партію мінеральних добрив, однак розрахуватися за них одразу перед початком посівної не змогло. Сторони домовилися, що ФГ видає фінансову розписку, за якою зобов'язується:

- виростити соняшник на 100 га (з переліком конкретних земельних ділянок; при цьому ФГ обробляє 1000 га);

- за рахунок зібраного врожаю оплатити отримані добрива до 1 жовтня.

Урожай виріс, був зібраний і благополучно проданий, а ТОВ «Агросервіс» розрахунку так і не отримало.

У порядку виконавчого провадження стало зрозуміло, що заставленого урожаю у ФГ фактично немає в наявності.

За даними податкової, ТОВ «Агросервіс» дізнався, що 5 жовтня ФГ здійснило продаж соняшника третій особі – ПП «Хата».

Яким чином, на Вашу думку, має діяти ТОВ «Агросервіс» у такому разі? До кого пред'являти вимоги?

3. Проаналізуйте чотири ситуації, подані нижче. Спробуйте обрати найбільш оптимальний шлях залучення додаткового фінансування у кожному із запропонованих випадків та аргументуйте свій вибір.

Кейс А. ТОВ «Преміум Агро» займається обробіткою яблуневих садів та планує додатково закласти 20 га ягідників (малина та лохина). Оскільки підприємство розраховує на розширення діяльності, йому потрібно оновити і доповнити свій машинно-технічний парк, а саме придбати три одиниці спеціальної техніки (обприскувач, косарку, подрібнювач гілок) на загальну суму 100 тис. грн.

Кейс Б. ФГ «Зернятко» обробляє 5000 га та займається вирощуванням зернових. У цьому році оборотних коштів на початку посівної виявилось недостатньо через стрімке підвищення цін на насіння, мінеральні добрива та засоби захисту рослин. У зв'язку з цим ФГ потребує швидкого залучення 500 тис. грн в обмежені строки.

Кейс В. ПП «Бугай» прагне закупити у племінного заводу 100 племінних телят загальною вартістю 600 тис. грн. Однак власних коштів на даний момент не вистачає. Половину суми підприємство може оплатити одразу під час укладення договору, а другу частину зможе покрити через півроку, коли продасть на забій частину товарного стада.

Кейс Г. ПрАТ «Виноградна лоза» займається вирощуванням винограду та продає його як сировину виноробним підприємствам. Для виходу на новий рівень бізнесу ПрАТ планує організацію власного виробництва теруарного вина. Для будівництва заводу та його повного оснащення потрібні кілька фінансових траншів протягом двох років. Твердої кінцевої суми проекту немає, орієнтовна вартість коливається від 300 до 500 тис. доларів США. Власні кошти на старт будівництва покривають лише третину від необхідних капіталовкладень.

Тема 7. ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СФЕРИ ОБСЛУГОВУВАННЯ АГРОБІЗНЕСУ

1. Правове регулювання переробки сільськогосподарської продукції
2. Особливості правового забезпечення біржового ринку сільськогосподарської продукції
3. Правовий статус оптових ринків сільськогосподарської продукції
4. Правові особливості експорту-імпорту сільськогосподарської продукції у контексті вимог СОТ та ЄС
5. Правові засади використання та впровадження інновацій в агробізнесі

Нормативно-правові акти та спеціальна література

1. Про оптові ринки сільськогосподарської продукції : Закон України від 25.06.2009 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2009. № 51. Ст. 755.
2. Про товарні біржі : Закон України від 10.12.1991 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 10. Ст. 139.
3. Про зовнішньоекономічну діяльність : Закон України від 16.04.1991 року. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991. № 29. Ст. 377.
4. Про інноваційну діяльність : Закон України від 04.07.2002 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 36. Ст. 266.
5. Ващишин М. Правове становище оптових ринків сільськогосподарської продукції. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2013. Вип. 58. С. 268–273.
6. Бондарчук А.М. Правові засади біржової торгівлі сільськогосподарською продукцією в Україні: сучасний стан і перспективи розвитку. *Часопис цивілістики*. 2020. Вип. 37. С. 108–113.
7. Готра В.В. Сучасний стан та проблеми інноваційного розвитку аграрного сектору України. *Актуальні проблеми економіки*. 2014. № 6 (156). С. 79–84.
8. Готра В.В., Ігнатенко М.І. Теоретичні основи управління інноваційним розвитком агропромислового виробництва України. *Науковий вісник Мукачівського держ. ун-ту. Серія «Економіка»*. 2017. Вип. 1. С. 16–21.
9. Сидоров Я. Державна політика розвитку кластерів як складова частина формування інноваційної моделі сільського

господарства: аграрно-правовий погляд. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 2. С. 115–120.

10. Халатур С.М. Удосконалення організаційно-економічного механізму інноваційного розвитку сільського господарства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 12. С. 46–50.

11. Харитоновна Т.Є. Здійснення прав на чужі земельні ділянки в Україні: проблеми теорії та практики : монографія. Одеса, 2016. 464 с.

12. Ходаківська О.В., Могильний О.М. Агрохолдинги України: аграрна політика та виклики майбутньому. *Економіка АПК*. 2017. № 6. С. 33–41.

13. Гайдаржи Х.А. Особливості правового положення сільськогосподарського переробного кооперативу як суб'єкту договору контрактації. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 7. С. 91–96.

14. Григор'єва Х.А. Переробна кооперація в сільському господарстві України: правове регулювання організації та діяльності : монографія. Одеса : Юридична література, 2015. 248 с.

15. Пастух А.В. До питання про об'єкти правовідносин щодо вирощування та перероблення сільськогосподарської сировини для виробництва біопалива. *Держава і право. Юрид. і політ. науки*. 2015. Вип. 68. С. 346–360.

16. Горіславська І.В., Терешко А.Р. Окремі питання правового регулювання страхування сільськогосподарських тварин в Україні. *Науковий вісник НУБіП України. Серія «Право»*. 2014. Вип. 197. Ч. 3. С. 42–47.

17. Клеріні Г.В. Про суб'єктів страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою. *Науковий вісник МГУ. Серія «Юриспруденція»*. 2016. № 22. 138–140.

18. Григор'єва Х.А. Державна підтримка оптових ринків сільськогосподарської продукції: теоретико-правові та практичні проблеми. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 6. С. 133–137.

Завдання або кейси для поточного контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти

1. ФГ «Солодке» займається вирощуванням цукрових буряків. Зібравши урожай, ФГ уклало із ТОВ «Улянівський цукрозавод» договір переробки давальницької сировини. Відповідно до умов цього договору ТОВ «Улянівський цукрозавод» зобов'язується

за плату переробити надану йому фермерським господарством сировину – 1000 тонн цукрових буряків, виготовити з них цукор та поставити його замовнику в установлений строк.

Загалом сезон цукроваріння в Україні розпочинається щорічно наприкінці серпня – на початку вересня, коли відбувається збір урожаю цукрових буряків та їх масова переробка, саме в цей час запускаються вітчизняні цукрозаводи.

Подібних договорів переробки давальницької сировини ТОВ «Улянівський цукрозавод» укладає із сотнями інших виробників цукрових буряків. За результатами проведеного сезону цукроваріння ТОВ «Улянівський цукрозавод» виготовив на своїх потужностях 50 тис. тонн цукру. На підставі цих результатів своєї діяльності, ТОВ «Улянівський цукрозавод» вважає, що воно є сільськогосподарським підприємством, виробником сільськогосподарської продукції, а тому звернулося за наданням державної підтримки: податкової та кредитної.

Обґрунтуйте, опираючись на аналіз діяльності заводу та договорів, що ним укладаються, чи має ТОВ «Улянівський цукрозавод» відповідний правовий статус виробника сільськогосподарської продукції?

Чи може він претендувати на відповідну податкову підтримку?

А на компенсацію відсотків по кредитах?

2. Розгляньте ситуацію. 01.10.2020 року ТОВ «Ластівка» уклало із ПАТ «Державна продовольчо-зернова корпорація України», філія «Ковалівський елеватор» договір зберігання пшениці строком до 01.05.2021 року.

Однак у ТОВ «Ластівка» сталися фінансові проблеми, і воно не забрало своє зерно в обумовлений строк.

Паралельно із цим, до ТОВ «Ластівка» позивалося ПП «Тукан», вимагаючи стягнути з підприємства 1 млн грн боргів за невиконаними позиковими зобов'язаннями. Після виграшу в суді ПП «Тукан» за допомогою приватного виконавця наклав арешт на усе майно боржника (постанова приватного виконавця від 01.10.2021 року). Після цього приватний виконавець звернувся до Ковалівського елеватора із вимогою повідомити інформацію про майно боржника ТОВ «Ластівка», що знаходиться на зберіганні.

Однак Ковалівський елеватор відповів, що наказом директора елеватора від 01.10.2021 року право власності на зерно, передане

за зберігання ТОВ «Ластівка», було переоформлено на елеватор. Своєю позицію мотивував тим, що за період післядоговірного зберігання зерна з 01.05.2021 року по 01.10.2021 року елеватор ніс витрати, які боржник не оплатив, тому зберігач має право продати це зерно на конкурентних засадах, щоб відшкодувати свої збитки.

ПП «Тукан» не погоджується із цим та вважає, що елеватор самовільно порушує його законні права кредитора.

Подумайте, хто з цих ображених кредиторів правий – елеватор чи ПП «Тукан»? Аргументуйте свою позицію нормами законодавства.

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Тема 1. АГРОБІЗНЕС У СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ: ЮРИДИЧНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

1. Проблеми кодифікації законодавства у сфері агробізнесу
2. Тенденції розвитку правового регулювання сучасного агробізнесу
3. Правовий статус господарських товариств як суб'єктів сучасного агробізнесу
4. Правові особливості утворення та функціонування господарських об'єднань у сфері агробізнесу

Завдання та кейси для поточного контролю

1. Окремі виробники сільськогосподарської продукції часто багато ресурсів витрачають на виконання робіт чи отримання послуг, які потрібні усім подібним виробникам. На таких роботах і послугах можна заощадити за допомогою об'єднання в кооператив.

Так з'явилася ідея сільськогосподарської кооперації, коли виробники добровільно об'єднуються та створюють юридичну особу з метою спільного господарювання у певному напрямі. Наприклад, виробники пшениці, об'єднавшись у кооператив, спільно організували будівництво млина. Завдяки цьому кожен виробник отримує можливість переробляти свою пшеницю на спільному млині за собівартістю такої послуги (таким чином він заощаджує, оскільки не сплачує комерційну надбавку).

Вигідність сільськогосподарської кооперації очевидна навіть великим іноземним компаніям, які працюють в Україні. Так, французька корпорація «Данон» проводить активну підтримку сільськогосподарської кооперації.

За фінансової та організаційної підтримки «Данон» було побудовано цілу мережу молочних та полуничних кооперативів у багатьох областях України. Завдяки цьому французька

корпорація забезпечила повністю свою потребу у полуничній сировині, а також покрила 12% потреб у молоці.

Отже, об'єднуватися в агробізнесі – це вигідно. Однак об'єднання відрізняються. Зробіть порівняльну таблицю відмінностей між сільськогосподарським кооперативом та агрохолдингом (наприклад, за метою створення такого об'єднання, характером зв'язків між підприємствами – членами, вимоги до учасників об'єднання тощо).

2. Підготуйте дві доповіді на одну тему: «Фермерське господарство як основа аграрного устрою України».

У першій доповіді Ви маєте зосередитися на правових особливостях цієї форми господарювання: проаналізувати її специфічні риси, законодавчі вимоги до організації та діяльності, порівняти із іншими популярними організаційно-правовими формами ведення агробізнесу.

Друга доповідь має бути у формі творчого есе. У ньому Ви маєте розкрити власне ставлення до фермерства як особливого суспільно-економічного та соціального явища. Висловіть свою думку щодо необхідності розвитку відповідної організаційно-правової форми. Чи залишається вона актуальною в умовах прогресу, поширення агроінновацій, зменшення численності сільського населення?

Тема 2. ПРАВОВІ ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ТА ІНШИХ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ В АГРОБІЗНЕСІ

1. Правове забезпечення укладення угод щодо земельних ділянок сільськогосподарського призначення
2. Законодавчі вимоги щодо використання об'єктів тваринного світу у сфері агробізнесу

Завдання та кейси для поточного контролю

1. Проаналізуйте різновиди договорів оренди земельної ділянки сільськогосподарського призначення залежно від моменту їх укладення та припинення дії. Зверніть увагу на особливості, які були запроваджені у період дії воєнного стану.

Тема 3. ДЕРЖАВА І АГРОБІЗНЕС: ПРАВОВІ ГРАНІ ВЗАЄМОДІЇ

1. Дозвільні та реєстраційні функції органів управління сільським господарством
2. Державна підтримка екологізації агробізнесу

Завдання та кейси для поточного контролю

1. Опрацюйте усі можливі, які надає сучасний Державний аграрний реєстр. Класифікуйте такі можливості та сформулюйте на цій основі головні вектори його функціонування. Спрогнозуйте, які наступні функції будуть доступні сільськогосподарським виробникам через цей портал? Запропонуйте можливі покращення такого юридичного інструменту як Державний аграрний реєстр.

2. Проаналізуйте правові засади функціонування Державного реєстру сільськогосподарських тварин. Протестуйте його доступні функціональні можливості. Спробуйте визначити, які функції з точки зору державного регулювання виконує такий реєстр? Поміркуйте, а чи може такий реєстр розширити свої можливості з метою надання ще більшої користі сільськогосподарським товаровиробникам?

3. Визначте, до якого різновиду державної підтримки відносяться найбільш розповсюджені заходи державної підтримки сільського господарства в Україні, а саме: а) часткова компенсація відсотків за кредитними договорами; б) відшкодування вартості закуплених племінних тварин; в) дотації на бджолосім'я; г) відшкодування вартості тваринницьких об'єктів; д) єдиний податок четвертої групи.

4. Сільськогосподарське підприємство ПП «Ковбой» обробляє 50 га землі, вирощує зернові та бобові культури. Планує будівництво молочної ферми на 30 корів. Для цього вже домовилися про закупівлю племінної худоби бельгійської блакитної породи. Сподіваються взяти банківський кредит під купівлю вітчизняного трактора ХТЗ, але бояться високих процентів.

Проаналізуйте це підприємство з позицій аграрного протекціонізму. На які види підтримки має право це господарство?

Тема 4. ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АГРОБІЗНЕСУ У СФЕРІ РОСЛИННИЦТВА

1. Законодавчі проблеми регулювання вирощування цукрових буряків та ринку цукру
2. Правові засади дотримання сівообороту

Завдання та кейси для поточного контролю

1. Агрохолдинг «Життя» уклав договір контрактації з ФГ «Рай полуниці», відповідно до умов якого виробник зобов'язувався виростити та продати 120 кг полуниці для виготовлення варення для дітей. Згідно з положеннями договору передача полуниці агрохолдингу «Життя» відбудеться з дотриманням таких вимог: 1) кількість (120 кг); 2) якість (найвища) та 3) встановлене спеціальне пакування. ФГ «Мрія» продала полуницю з дотриманням усіх вимог, але через два тижні агрохолдинг «Життя» вимагав повернення коштів та сплату упущеної вигоди, аргументуючи тим, що полуницю було вирощено не на земельній ділянці сільськогосподарського призначення, а за допомогою технології гідропоніки (у спеціальному живильному розчині), що не було передбачено договором, а тому вважати таку полуницю якісною не можна.

*Хто буде правий: агрохолдинг «Життя» чи ФГ «Мрія»?
Побудуйте правову позицію кожної зі сторін.*

Тема 5. ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АГРОБІЗНЕСУ У СФЕРІ ТВАРИННИЦТВА І РИБНИЦТВА

1. Ветеринарне законодавство України: особливості становлення та розвитку
2. Правові вимоги щодо ідентифікації та реєстрації сільськогосподарських тварин

Завдання та кейси для поточного контролю

1. Оберіть будь-який вид незвичного агробізнесу та проаналізуйте його за такими правовими ознаками:

- чи підпадає під сільськогосподарське виробництво?
- чи може претендувати на державну підтримку аграріїв?

- чи потребує спеціальних дозволів, ліцензій, акредитації тощо?
- які основні законодавчі вимоги до такої діяльності мають бути дотримані?

Вам пропонуються три варіанти:

- вермикультура (вирощування хробаків);
- геліцекультура (вирощування равликів);
- інсектикультура (вирощування комах).

2. Виконайте творче завдання на одну із запропонованих тем:

А. «Використання антибіотиків у тваринництві: вплив на людину».

Ваше завдання полягатиме у такому:

- необхідно дослідити проблему використання антибіотиків у тваринництві (як впливає на людей така практика);
- з'ясувати, що встановлює законодавство з цього приводу: можна чи не можна застосовувати антибіотики сільськогосподарським тваринам?
- дослідити досвід інших країн з приводу регулювання використання антибіотиків у тваринництві;
- висловити власну думку за результатами проведеного дослідження;

Б. «Права сільськогосподарських тварин: чи має ідея майбутнє?»

Для цього Вам потрібно визначитися:

- які основні постулати концепції прав сільськогосподарських тварин?
- які пропозиції щодо змін законодавства пропонуються у душі цієї концепції?
- як впливає ідея прав тварин на сучасний агробізнес?
- яка Ваша думка з цього приводу?

Тема 6. ДОГОВІРНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АГРОБІЗНЕСУ

1. Правова специфіка видачі та обігу векселів у сфері агробізнесу
2. Правове регулювання договору транспортування (перевезення) сільськогосподарської продукції

Завдання та кейси для поточного контролю

1. Розгляньте дві ситуації, представлені нижче. У кожній з них вказано, в чому зацікавлені ФГ «Райський сад» – виробник фруктів,

а також ТОВ «Сандора» – виробник фруктових соків. Ваше завдання полягає у тому, щоб запропонувати найбільш оптимальні договірні конструкції, що задовольняли б інтереси кожного з контрагентів.

Ситуація А) ФГ «Райський сад» зацікавлене в: продажі не сировини, а продуктів її переробки; просуванні власного бренду соків; можливості використання чужих потужностей для короткострокового зберігання виготовлених соків;

ТОВ «Сандора» зацікавлене у: наданні послуг з вироблення концентрованого соку з фруктової сировини; збільшення обсягу виконаних робіт та їх вартості; оптимізації використання своїх складських приміщень;

Ситуація Б) ФГ «Райський сад» зацікавлене у: стабільному збуті фруктової продукції; оптимальній ціні; швидкій реалізації врожаю, оскільки воно не володіє холодильними установками;

ТОВ «Сандора» зацікавлене у: стабільних прогнозованих поставках фруктів; максимально передбачуваній ціні; контрольованій якості фруктів.

2. Вивчіть запропоновані кейси та визначіть, який з трьох фінансових інструментів (аграрна розписка, іпотека чи кредит) найбільш оптимальний, зважаючи на бажані обсяги залучених коштів та строк їх повернення.

А. ФГ «БИК» займається вівчарством, має 300 голів худоби, обробляє 70 га пасовищ та ріллі. Планує розширювати поголів'я та будувати новий просторий загін. Потребує значних та довгих грошей.

Б. ТОВ «Родючість» займається обробітком 300 га землі, вирощує переважно зерно-бобові. Має власну сільськогосподарську техніку іноземного виробництва. Під час посівної не вистачає обігових коштів на закупівлю нового фунгіцида, застосування якого суттєво збільшить врожайність. Потребує порівняно невелику позику на короткий термін під реалізацію конкретної цілі.

В. ПП «Свіже» обробляє 30 га виноградників. Планує відкрити невелику крафтову винокурню. Потребує середніх за обсягом та довгих за строком коштів.

3. Уявіть себе юристом ПП «Квітучий сад», яке займається кількома напрямками сільськогосподарської діяльності:

основний – вирощування зернових (пшениця, кукурудза, ячмінь), додатковий – вирощування фруктів (яблука, персики, вишня). Ваше підприємство уклало кредитний договір із банком, залучивши 500 тис. грн строком на 3 роки під 20 % річних. Два роки підприємство акуратно виконувало усі свої зобов'язання за кредитом, однак цього року через поганий врожай кукурудзи ПП «Квітучий сад» не може внести необхідну суму за договором. Вашому підприємству загрожують санкції за невиконання кредитних зобов'язань.

Як би діяли Ви у цій ситуації? Складіть принаймні два альтернативні плани дій.

Тема 7. ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СФЕРИ ОБСЛУГОВУВАННЯ АГРОБІЗНЕСУ

1. Правова проблема диверсифікації агробізнесу
2. Особливості зеленого туризму в контексті правового забезпечення агробізнесу

Завдання та кейси для поточного контролю

1. Уявіть, що Ви є юристом ТОВ «Органік Люкс» – підприємства-посередника, яке організовує закупівлю органічної продукції в Україні, формує великі партії та продає їх до країн ЄС. Однак цього разу щось пішло не так.

У 2021 році ТОВ «Органік-Люкс» уклало договір контрактації із ФГ «Чесність», відповідно до якого фермерське господарство зобов'язувалося виробити 500 тон органічної пшениці та поставити її замовнику ТОВ «Органік Люкс» до 1 жовтня 2021 року.

До умовами договору покупець оплачував 50 % вартості продукції при її отриманні, а 50 % – через три місяці.

Отримавши пшеницю вчасно та у повному обсязі, ТОВ «Органік Люкс» відправило її зразки до міжнародно акредитованого сертифікаційного органу з органічного виробництва “Bio.inspecta AG” (Швейцарія) з метою отримання сертифікату на цю пшеницю, щоб потім мати можливість продати її в ЄС за високою ціною як органічну.

Однак орган сертифікації відмовив, посилаючись на недотримання при вирощуванні цієї пшениці вимог європейського законодавства про якість ґрунтів.

Спробуйте визначитися з оптимальним алгоритмом дій Вашого підприємства у цій непростій ситуації. Аргументуйте свої рішення.

2. ФОП Іванов І.І. володіє багаторічними насадженнями площею 4 га, де вирощує виноград сорту «Совіньйон Блан», який потім поставляє ТОВ «Добрі вина». Під час вирощування винограду Іванов І.І. використовує різноманітні добрива, які він отримує від ТОВ «Добродобрива» на підставі договорів поставки.

4 липня ТОВ «Добродобрива» запропонували Іванову І.І. поставити нові органічні добрива, що виробляються шляхом перероблення частин туші тварин, підозрюваних у зараженні трансмісивною губчастоподібною енцефалопатією та за словами ТОВ мають надзвичайно позитивний вплив на вирощування винограду. Іванов І.І. погодився.

17 липня ТОВ «Добродобрива» поставили Іванову І.І. ці органічні добрива. Через тиждень їх щоденного використання виноградники дійсно дали значно більший урожай, ніж завжди, проте ґрунт під ними став надто сухим, із помітним червонуватим відтінком. Іванов І.І. відправив ґрунт на експертизу для виявлення у ньому рівня хімічних речовин та кислотності. За результатами експертизи у ґрунті було виявлено підвищену кислотність та значну забрудненість хімічними речовинами. У зв'язку з цим виконавчий комітет міської ради прийняв рішення про віднесення земельної ділянки Іванова І.І. до деградованих земель. Через це він не зміг повністю виконати свої зобов'язання щодо поставки винограду ТОВ «Добрі вина» та був змушений відшкодувати збитки у розмірі 2 млн гривень.

1 серпня Іванов І.І. дізнався, що у ТОВ «Добродобрива» не було експлуатаційного дозволу на виробництво добрив із побічних продуктів тваринного походження. У зв'язку з цим він звернувся до ТОВ «Добродобрива» з вимогою компенсувати йому втрачені 2 млн грн, 600 тисяч грн для відновлення ґрунту та моральну шкоду у розмірі 250 тисяч гривень.

ТОВ «Добродобрива» відповіло, що:

1) ТОВ було у процесі отримання експлуатаційного дозволу під час здійснення поставки Іванову І.І.;

2) ТОВ не несе відповідальності за стан ґрунту після використання добрив, адже добрива мають використовуватися виключно

для багаторічних насаджень, якими, на думку ТОВ, є виноградники, а не ґрунтовий покрив;

3) Іванов І.І. не може претендувати на моральну шкоду, адже він є фізичною особою-підприємцем.

Чи обґрунтовані вимоги Іванова І.І.? А відповідь ТОВ «Добродобрива»?

Чи може ТОВ «Добродобрива» отримати експлуатаційний дозвіл на виробництво органічних добрив з частин туші тварин, підозрюваних у зараженні трансмісивною губчастоподібною енцефалопатією?

Що відноситься до багаторічних насаджень?

Чи може Іванов І.І. вимагати від ТОВ «Добродобрива» відшкодування моральної шкоди, яка була йому завдана у зв'язку з неможливістю виконати договір поставки, укладений з ТОВ «Добрі вина»?

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ ТА ВМІНЬ

6.1. Питання для підсумкового контролю

1. Поняття та класифікація сучасного агробізнесу в Україні
2. Законодавчі засади функціонування агробізнесу
3. Принципи правового регулювання агробізнесу в Україні
4. Особливості правового статусу фермерського господарства
5. Правові засади утворення та функціонування сільськогосподарського кооперативу
6. Правові особливості агрохолдингів як суб'єктів аграрного бізнесу
7. Державні підприємства як суб'єкти агробізнесу
8. Земля сільськогосподарського призначення у ринковому обороті: нові правові умови
9. Особливості орендного землекористування в агробізнесі
10. Правові особливості здійснення меліоративних заходів у агробізнесі
11. Правові засади використання водних ресурсів для здійснення агробізнесу
12. Правові особливості використання лісових ресурсів та ресурсів рослинного світу для потреб агробізнесу
13. Правова специфіка використання надр у агробізнесі
14. Правові принципи взаємодії держави і агробізнесу
15. Система органів державної влади, що регулюють відносини у сільському господарстві
16. Правове забезпечення державної підтримки агробізнесу
17. Правове забезпечення виробництва та реалізації зерна
18. Правові особливості виноградарства і виноробства
19. Правові вимоги до агробізнесу у сфері насінництва та розсадництва
20. Законодавче забезпечення садівництва
21. Правова специфіка ведення тепличного господарства
22. Законодавчі вимоги до вирощування енергетичних рослин
23. Правове забезпечення використання пестицидів та агрохімікатів
24. Законодавчі засади виробництва органічної продукції рослинництва

25. Правові вимоги до виробництва м'яса та м'ясної продукції
26. Законодавче забезпечення агробізнесу у сфері виробництва молока та молочної продукції
27. Правові засади виробництва кормів
28. Правове регулювання поводження із побічними продуктами тваринного походження, не призначеними для споживання людиною
29. Законодавче забезпечення племінного тваринництва
30. Правові засади агробізнесу у сфері аквакультури
31. Законодавчі засади виробництва органічної продукції тваринництва і рибництва
32. Особливості укладення та виконання договору контрактації сільськогосподарської продукції
33. Договір поставки сільськогосподарської продукції
34. Форвардний договір на поставку сільськогосподарської продукції
35. Договір агрохімічного обслуговування
36. Договір зберігання сільськогосподарської продукції
37. Договір страхування сільськогосподарської продукції
38. Правове регулювання видачі та обігу аграрних розписок
39. Правове регулювання переробки сільськогосподарської продукції
40. Особливості правового забезпечення біржового ринку сільськогосподарської продукції
41. Правовий статус оптових ринків сільськогосподарської продукції
42. Правові особливості експорту-імпорту сільськогосподарської продукції у контексті вимог СОТ та ЄС
43. Правові засади використання та впровадження інновацій в агробізнесі
44. Проблеми кодифікації законодавства у сфері агробізнесу
45. Тенденції розвитку правового регулювання сучасного агробізнесу
46. Правовий статус господарських товариств як суб'єктів сучасного агробізнесу
47. Правові особливості утворення та функціонування господарських об'єднань у сфері агробізнесу
48. Правове забезпечення укладення угод щодо земельних ділянок сільськогосподарського призначення

49. Законодавчі вимоги щодо використання об'єктів тваринного світу у сфері агробізнесу
50. Дозвільні та реєстраційні функції органів управління сільським господарством
51. Державна підтримка екологізації агробізнесу
52. Законодавчі проблеми регулювання вирощування цукрових буряків та ринку цукру
53. Правові засади дотримання сівообороту
54. Ветеринарне законодавство України: особливості становлення та розвитку
55. Правові вимоги щодо ідентифікації та реєстрації сільськогосподарських тварин
56. Правова специфіка видачі та обігу векселів у сфері агробізнесу
57. Правове регулювання договору транспортування (перевезення) сільськогосподарської продукції
58. Правова проблема диверсифікації агробізнесу
59. Особливості зеленого туризму в контексті правового забезпечення агробізнесу
60. Договір закупівлі зерна під заставу

6.2. Виконання завдань підсумкового контролю

1. Підготувати есе, в якому висвітлити будь-яку юридичну проблему, актуальну для сучасного агробізнесу України. Під час підготовки використати ілюстративний практичний матеріал, власний досвід, соціологічні та статистичні дані. Сформулювати власний підхід до вирішення обраної проблеми. Публічно доповісти результати свого дослідження та захистити перед аудиторією.

2. Зробити аналіз стратегії і тактики юридичного супроводу конкретного підприємства, що провадить свою діяльність у сфері агробізнесу. Виділити основні правочини, договори, інші юридичні конструкції, які становлять найбільший інтерес цього агропідприємства, використовуються ним або воно планує їх застосовувати. Проаналізувати історію судових спорів за участю цього підприємства. Виокремити причини цих судових спорів, поміркувати над тим, які кроки можна зробити, щоб запобігти виникненню повторних чи подібних спірних ситуацій.

Навчально-методичне видання

*Серія «Навчально-методичні посібники
кафедри аграрного, земельного та екологічного права
Національного університету “Одеська юридична академія”»
Заснована у 2017 році*

**«АГРАРНЕ ПРАВО»:
Програма та плани
семінарських (практичних) занять з курсу**

**Для студентів усіх факультетів та форм навчання
за спеціальністю 081 «Право»**

Навчально-методичний посібник

Технічний редактор	<i>Юлія Назарова</i>
Дизайн обкладинки	<i>Валерія Савельєва</i>
Верстання	<i>Юлія Семенченко</i>

ЮРИДИКА
ВИДАВНИЦТВО

Підписано до друку 29.06.2023 р. Формат 60×84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Book Antiqua. Цифровий друк.
Ум. друк. арк. 5,35. Наклад 300. Замовлення № 045/0623.
Віддруковано з готового оригінал-макета.

Видавництво і друкарня – Видавництво «Юридика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1
Тел.: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@juridica.od.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 7653 від 18.08.2022 р.